

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ

(Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü)

Hacı Bektaş Veli ve Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Akademik Çalıştayı

11-13 Mayıs 2017 NEVŞEHİR

RAPORU

NEVŞEHİR BELEDİYESİ

2018 NEVŞEHİR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları No: 19

**Hacı Bektaş Veli ve Alevilik Bektaşilik
Araştırmaları Akademik Çalışmayı Raporu**

Yayın Yönetmeni

Prof. Dr. Mazhar BAĞLI
Rektör

Editörler

Yrd. Doç. Dr. Hulusi YILMAZ
Yrd. Doç. Dr. Tuğrul BALABAN
Öğr. Gör. Hamidreza SOHRABIABAD

ISBN: 978-605-4163-41-0

Grafik & Tasarım

Yrd. Doç. Dr. Tuğrul BALABAN

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tümü ya da bölümü/bölmüleri Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin yazılı izni olmadan Elektronik, optik, mekanik ya da diğer yollarla basılamaz, çoğaltılmaz ve dağıtılmaz.

Copyright 2018 by Nevşehir Hacı Bektaş Veli University. All rights reserved.

No part of this book may be printed, Reproduced or distributed by any electronical, optical, mechanical or other means without the written permission of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University.

Nevşehir Haziran 2018

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
(Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü)

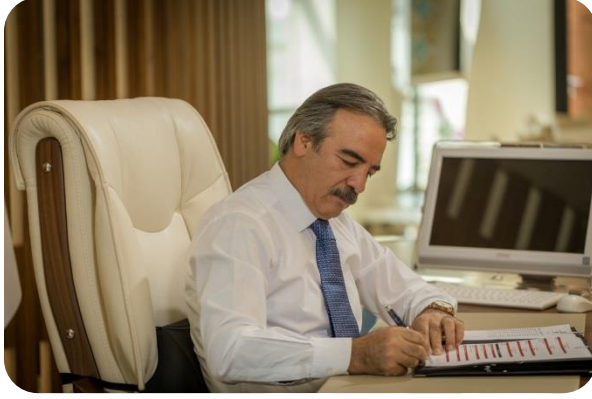
*Hacı Bektaş Veli ve Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Akademik Çalıştayı
11-13 Mayıs 2017 NEVŞEHİR*

Çalıştay Başkanı
Prof. Dr. Mazhar BAĞLI
(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörü)

Çalıştay Koordinatörü
Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK

Sekreteryaya
Arş. Gör. İskender KORKMAZ

SUNUŞ

Hacı Bektaş Veli 13. yüzyıla damgasını vuran ve kendinden sonraki kuşağa da düşünceleriyle etkisini hissettiren önemli bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek düşünce dünyası gerekse inanç önderliği bakımında toplumumuza örnek teşkil eden bir yapıya sahiptir. Hacı Bektaş Veli sadece Anadolu coğrafyasında değil, Balkan coğrafyasında da saygıyla anılan bir önder konumundadır.

Adını bir düşünce ekolü, bir düşünce insanı olan Hacı Bektaş Veli'den alan üniversitemizin akademik olarak Hacı Bektaş Veli'nin eserlerini, dünya görüşünü ve günümüze olan etkilerini araştırmak başlıca hassasiyetlerimiz arasındadır. Hacı Bektaş Veli Üniversitesi olarak Hacı Bektaş Veli'nin mirasına, kültürüne, oluşturmuş olduğu temel felsefeye sahip çıkmak ve bunu bir sonraki nesillere aktarmak asli görevlerimizin başında gelmektedir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye'de' Hacı Bektaş Veli' ile ilgili 'Araştırma Enstitüsü' olan tek üniversitesidir. Bu konuyla ilgili sadece Türkiye'de değil dünyanın değişik yerlerinde Bektaşî geleneği ve felsefesi ile ilgili, Bektaşîliğin oluşturmuş olduğu tasavvufi yol ile ilgili çalışmaları takip etmek ve onların yeni bir vizyon oluşturmasına ve Bektaşîliğin yeniden bir ışık olup önümüze düşmesini sağlayacak çalışmalar yapmak en önemli vazifelerimizden

birisidir. Tabi ki bunu bizler tek başımıza yapabilecek bir konumunda değiliz. Özellikle seyitlerimizin ve ocak dedelerinin yol göstermesi ve bu alanda çalışan akademisyenlerimizin gayretleriyle olacaktır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi olarak Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin bize çizmiş olduğu yolda ve göstermiş olduğu hedef doğrultusunda ilerlemek ve Türkiye’de bu bin yıllık geleneğin yeniden canlandırılması, farklılıkların bir arada barış ve kardeşlik içerisinde yaşatılması ilgili önümüze konulan yolda birlikte yürümek için elimizden gelen gayreti göstermekteyiz.

Türkiye’de bugünlerde farklılıkları bir arada yaşatacak sihirli bir formül aramaktayız. Bu anlamda Hacı Bektaş Veli felsefesi üzerinde hareket edip ülkemizin dinamiklerini göz önünde bulundurarak yapacağımız çalışmalar, ülkemizin barış ve refahına katkı sağlayacağı inancındayız. Biz bu konudaki çalışmaları daha arttırarak, derinleştirerek Hacı Bektaş Veli’nin mirasına sahip çıkacağız. Bu vesile ile çalışmalarıyla katkı sağlayan bütün akademisyenlerimize çok teşekkür ediyorum.

Mazhar BAĞLI

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Rektör

Editörden

Alevilik ve Bektaşilikle ilgili çalışmalar çok eskilere gitse de popüler olarak 1990'lı yıllarda başlamıştır. Yaklaşık 30 yıldır bireysel araştırmalarla hakkında bolca yayın yapılan Aleviliğin yeterince aydınlatıldığını düşünmek oldukça zordur. Bu eksiklikten olsa gerek çeşitli üniversitelerimizde konunun aydınlatılmasına yardımcı olacak Araştırma Merkezleri kurulmuştur. Fakat bu kurumların gerekli imkân ve kadrolardan yoksun oluşu istenildiği gibi çalışılacak bilimsel ortamı yaratamamıştır.

Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü bu eksikliği gidermek, mihver kurum olarak paydaşlarına yardımcı olmak ve doğru stratejilerle konunun aydınlatılmasına yardımcı olmak üzere kurulmuştur.

Enstitümüz Aleviliğin tarihi, teolojisi, edebiyatı, müziği, kültürel mirası ve sosyolojisi ile aydınlatılması için ihtisaslaşmış bir kurum olarak hizmet verecek bir yapıya sahip olacaktır.

Kurumumuz ilk çalışması, her biri kendi alanlarında uzman kişilerin katılımıyla 11-13 Mayıs 2017 tarihleri arasında gerçekleştirdiği "Hacı Bektaş Veli ve Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Akademik Çalıştayı"nı düzenlemek olmuştur. Çalıştay'ın amacı Aleviliğin hali hazırdaki problemleri hakkında bilgi sahibi olmak ve enstitünün bu konuda yapılması gerekenlerle ilgili stratejilerini belirlemek olmuştur. Nitekim Çalıştay neticesinde ortaya çıkan fikirler vizyon açıcı nitelikte olmuştur.

Çalıştaya tüzel ve bireysel katılımlarıyla destek veren paydaşlarımıza teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. Hulûsi YILMAZ
Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü
Müdür

ÇALIŞTAY KATILIMCILARI

Prof. Dr. Pakize AYTAÇ (Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Merita Jegan YILDIZ (Ankara)

Prof. Dr. Hava SELÇUK (Erciyes Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Prof. Dr. Harun YILDIZ (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. D. Ali ARSLAN (Mersin Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. Bülent BAYRAM (Kırklareli Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. Ali SELÇUK (Erciyes Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. İlkey ŞAHİN (Erciyes Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. Hiroki WAKAMATSU (Toros Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. Mehmet DÖNMEZ (İnönü Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. Özlem DEMİREL DÖNMEZ (İnönü Üniversitesi Öğr. Üyesi)

Doç. Dr. Sadullah GÜLTEN (Ordu Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniv. Öğr. Üyesi)

Doç. Dr. Hasan YAVUZER (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniv. Öğr. Üyesi)

Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniv. Öğr. Üyesi)

Doç. Dr. Hamiye DURAN (Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. Haşim ŞAHİN (Sakarya Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Yrd. Doç. Dr. Hulusi YILMAZ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniv. Öğr. Ü.)

Öğr. Gör. Hamidreza SOHRABİABAD (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniv.)

İÇİNDEKİLER

Hacı Bektaş Veli ve Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Akademik Çalıştayı Açılış Konuşmaları	1
Çalıştayda Tartışılan Konular	4
Hacı Bektaş Veli Ve Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Kademik Çalıştayı Sonuç Bildirgesi	5
<i>Yrd. Doç. Dr. Hulusi YILMAZ</i>	
Alevi Kimliği Üzerine Bir Değerlendirme	12
<i>Prof. Dr. Harun YILDIZ</i>	
Alevilik-Bektaşilik Araştırmalarında Karşılaşılan Yöntemsel Problemler	18
<i>Prof. Dr. Pakize AYTAÇ</i>	
Hacı Bektaş Veli ve Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Akademik Çalıştayı Raporu	32
<i>Prof. Dr. Hava SELÇUK</i>	
Alevilik ve Bektaşilik Çalıştayı Raporu	36
<i>Prof. Dr. Remzi KILIÇ</i>	
Hacı Bektaşî Velî-Alevî Çalıştayı	40
<i>Doç. Dr. Hamiye DURAN</i>	
Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Akademik Çalıştayı	44
<i>Doç. Dr. İlkay ŞAHİN</i>	
Alevilik Araştırmalarında Metodolojik Sorunlar ve Öneriler	50
<i>Doç. Dr. Ali SELÇUK</i>	
Alevilik Çalıştayı Raporu	58
<i>Doç. Dr. Özlem DEMİREL DÖNMEZ</i>	
Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü	62

Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

Alevi Bektaşî Çalışmalarıyla İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri 68

Doç. Dr. Hiroki Wakamatsu

Hacı Bektaş Veli ve Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Akademik Çalıştayı Raporu 74

Doç. Dr. Bülent BAYRAM

Öğr. Gör. Hamidreza SOHRABIABAD

Alevilik Bektaşilik Araştırmalarında Göz Önünde Bulundurulması Gereken Hususlar 78

Doç. Dr. Hasan YAVUZER

Alevilik-Bektaşilik Üzerine Akademik Çalışmalar ve Tespitler 82

Doç. Dr. Mehmet DÖNMEZ

Türkiye’de Alevilik ve İlmî Camiada Alevilik-Bektaşilik Algısı 88

Çalıştay Oturumları Tartışmalarından 95

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ

(Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü)

Hacı Bektaş Veli ve Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Akademik Çalıştayı
Açılış Konuşmaları

T.C. Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü ile Nevşehir Belediyesi tarafından ortaklaşa olarak 12-13 Mayıs 2017 tarihinde gerçekleştirilen Çalıştay, 12 Mayıs 2017 tarihinde üniversite kongre ve kültür merkezinde Saat 10:00'da açılışla başlamıştır.

Üniversitemiz Kongre ve Kültür Merkezinde düzenlenen Çalıştayın açılışına; Nevşehir Belediye Başkanı Sn. Hasan ÜNVER, Rektörümüz Sn. Prof. Dr. Mazhar BAĞLI, Hacıbektaş Kaymakam V. Sn. Yigit Yaşar DEMİRER, Avanos Kaymakam V. Sn. Muhammed Sait BAYTOK, Hacıbektaş Belediye Başkanı Sn. Ali Rıza SELMANPAKOĞLU, Uçhisar Belediye Başkanı Sn. Ali KARAASLAN, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü Müdürü Sn. Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK, kurum ve kuruluş müdürleri, üniversitemiz akademik ve idari personeli, öğrenciler ile davetliler katıldı.

Saygı Duruşu ve İstiklal Marşı'nın okunmasının ardından Çalıştay Üniversitemiz Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü Müdürü ve Çalıştay Koordinatörü Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK'ün konuşmalarıyla başladı. BAŞTÜRK konuşmasında; "Hacı Bektaş Veli Uygulama ve Araştırma Enstitüsü ve Nevşehir Belediyesi ile ortaklaşa gerçekleştirmiş olduğumuz Hacı Bektaş Veli ve Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Akademik Çalıştayına hoşgeldiniz, sefalar getirdiniz. Bugün bizi burada Nevşehir'de bir araya getiren Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığı topraklarda buluşturan pirimiz Hacı Bektaş Veli'nin şu sözü ile başlamak istiyorum; 'En yüce servet ilimdir'... Bu düşünceden hareketle Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü olarak bir çalıştay hazırlamayı planladık. Bundan sonraki süreçte yapmaya çalışacağımız bütün etkinliklerimizde amacımız şu olacaktır: Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşî düşüncesinin bilimsel yöntemlerle araştırarak bu alanda bir birikim oluşturmak. Bu alandaki güncel sorunları tespit ederek

çözüm önerileri üretmek. Bunları eğitim ve kitlesel faaliyetler yoluyla evrensel insanlık değerleri bağlamında geliştirmek ve tanıtmaktır” dedi.

Çalıştayın açılışında konuşan Üniversitemiz Rektörü Prof. Dr. Mazhar BAĞLI, “Bu çalıştayın hazırlanmasında emeği geçen başta Enstitü Müdürümüz Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK ve maddi anlamda çok büyük destek sağlayan Nevşehir Belediye Başkanımız olmak üzere herkese çok teşekkür ediyorum. Bu üniversitenin adı bu coğrafyada çok önemli iz bırakmış olan bir düşünce dünyasının, bir düşünce insanının, bir düşünce ekolünün akademik olarak bu üniversiteden bahsedilmesi gerekliliği ile ilgili bir hassasiyetimiz bulunmaktadır. Hacı Bektaş Veli Üniversitesi olarak Hacı Bektaş Veli'nin mirasına, kültürüne oluşturmuş olduğu temel felsefeye sahip çıkmak bunu bir sonraki nesillere aktarmakla mükellefiz. Biz istiyoruz ki bu konuda üniversitemizden çıkacak çalışmalar ülke çapında bizi gururlandıracak düzeye ulaşsın. Bu coğrafyayı ilgilendiren Hacı Bektaş Veli felsefesinin temel parametrelerinin neler olduğunu gözler önüne serelim. Var olan geçmiş deneyimlerimizin gelecek için birer ufuk ve yol işareti olmasını sağlayalım. Malumunuz Türkiye'de bugünlerde farklılıkları bir arada yaşatacak sihirli bir formül arıyoruz. Bu sihirli formülün nerde gizli olduğunu, saklı olduğunu çok dikkatli bir çalışma yaptığımızda fark etmek zor olmasa gerek. Zira biz dünyaya bir model olarak, farklılıkların bir arada yaşamasını garanti altına alan çok önemli metinlere, örneğin “Osmanlı Barışı (Pax Otomana)” adlı bir Osmanlı mirasına sahibiz. Bize düşen sizlere bu konuda mihmandarlık yapmak, katkı sağlamaktır. Biz bu konudaki çalışmalarını daha arttırarak, derinleştirerek Hacı Bektaş Veli'nin mirasına sahip çıkacağız. Bu vesile ile tekrar katılımlarınızdan dolayı hepimize çok teşekkür ediyorum” diye konuştu.

Nevşehir Belediye Başkanı Hasan ÜNVER ise “Burası huzurun, barışın, kardeşliğin bereketli topraklarıdır. Bu toprakta insanlar asırlarca kol kola omuz omuza hangi dine, meşrebe ve mezhebe bağlı olurlarsa olsunlar yaşamayı başarmışlar ve hatta bunu bir yaşam kalitesi olarak insanlara sunmuşlardır. Hacıbektaş Veli'nin yaşadığı asra gelecek olursak, Anadolu'nun aslında bir bilim insanı toprakları olduğunu görürsünüz. Konya'da Mevlana, Kırşehir'de Ahi Evran, Hacıbektaş İlçemizde ise Hacı Bektaş-ı Veli gibi insanlar yaşamışlar. Bu insanlar o dönemlerde okuma ve yazma oranının çok düşük olmasına rağmen, bunların içerisinde bunan cevheri ortaya çıkarıp işlemişler. Bu çok zor bir hadise olup, bu insanlar bunu başarmışlar. Diğer taraftan bizler, dünyanın ilk yazılı barış anlatmasının bir tarafı, ev sahibiyiz. O zaman dünyada bizden fazla barışı konuşacak bir yer yok. 1200'lü yıllarda insanların

birbirlerini katlettiği ve bir kuramının olmadığı bir dönemde bir dergâhtan tüm dünyaya 'Düşmanın da insan olduğunu unutma' diye seslenebilme felsefesi ve anlayışı budur. İşte biz böyle kutsal ve ulvi topraklara ev sahipliği yapan insanlarız. Onun için ülkemizin dört bir tarafından ilimize gelen siz değerli bilim insanlarıyla bir arada bulunmaktan ayrıca mutluluk duyduğumu belirtirken, çalıştayın şehrimize, ülkemize ve bilim insanlarına hayırlı olmasını temenni ediyorum. Ayrıca bu çalıştayı çok değerli buluyor, emeği geçen herkese teşekkür ediyorum” diye konuştu.

Açılış konuşmalarının ardından İnönü Üniversitesi Avrasya Alevilik Bektaşilik Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Doç. Dr. Mehmet DÖNMEZ 'İlmi camiada Alevilik Bektaşilik Algısı' hakkında konferans verdi. DÖNMEZ konuşmasında “Alevilik Bektaşilik konularında yapılan akademik çalışmaların bir hayli olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle 1980'li yıllardan sonra Alevilik Bektaşilik ile ilgili bilimsel çalışmalarda adeta bir patlama olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bunlar yeterli mi? Asla yeterli değil. Çünkü yapılan çalışmalar bir zerre kadar yer kaplıyor diyebiliriz. Özellikle Alevilik ve Bektaşilik ile ilgili yurt dışında yapılan akademik çalışmaların, bilimsel faaliyetlerin bir hayli fazla olduğunu görüyoruz. Biz Türkiye olarak Alevilik ve Bektaşilik ile ilgili yolun başında olduğumuzu üzülerek belirtmek istiyorum. Üniversitelerin, YÖK'ün ve devletin bu çalışmalarda bilim insanlarını, araştırma merkezlerini ve enstitüleri desteklemesi gerekir” diye konuştu.

Açılış programı, Rektörümüz Prof. Dr. Mazhar BAĞLI, Hacıbektaş Kaymakam V. Yigit Yaşar DEMİRER, Avanos Kaymakam V. Muhammed Sait BAYTOK tarafından katılımcılara ve emeği geçenlere teşekkür belgesi ve plaket takdimi yapılmasıyla son buldu.

Çalıştay öğleden sonra üç oturum olarak Ürgüp Sabahat ve Erol Toksöz Uygulama Oteli'nde devam etti.

Oturumlarda aşağıdaki konu başlıkları üzerinde tartışmalar yapılarak çalıştay katılımcıları tarafından çeşitli bilgi ve öneriler sunuldu.

ÇALIŞTAYDA TARTIŞILAN KONULAR

✓ Hacı Bektaş Veli ve Alevilik Bektaşilik İlmi Araştırmaları Misyon ve Vizyonu

✓ Hacı Bektaş Veli ve Düşünce Dünyası Araştırmalarında İlmi Yöntemler

✓ Hacı Bektaş Veli ve Eserleri Araştırma Metodolojisi

✓ Modern Dönem Alevilik Bektaşilik Araştırmalarının Sorunları ve Çözüm Önerileri

✓ Alevilik Bektaşilik Belleği Oluşturulması ve Sorunları

✓ Kentleşme Sürecinde Alevilik Bektaşilik Algısı

✓ Toplumsal Cinsiyet, Terörizm ve Alevilik Bektaşilik

✓ Alevi Bektaşî Yazılı ve Sözlü Ürünleri ve Günümüz Algısı

✓ Alevilik Bektaşilik Araştırmaları için Osmanlı Dönemine Ait Arşivlerin Mahiyeti

✓ Alevilik Bektaşilik Araştırmalarında Cumhuriyeti Dönemine Ait Arşivlerin Mahiyeti

✓ Tarihsel Süreçte Alevilik Bektaşilik ve Devlet İlişkisi

✓ Avrupa Birliği Sürecinde Alevilik Bektaşilik Algısı

✓ Alevi Ocakları/Dergahları ve Günümüzdeki Çalışmaları

✓ İdeolojik Açıdan Alevilik Bektaşilik Algısı

✓ Alevilik Bektaşiliğin Araştırmaları Sorunları ve Çözüm Önerileri

Çalıştay oturumlarında yukarıda belirtilen konu başlıkları üzerine yapılan tartışmalar neticesinde çalıştay sonuç bildirgesi olarak aşağıdaki metin üzerinde mutabık kalınmıştır.

HACI BEKTAŞ VELİ VE ALEVİLİK BEKTAŞİLİK
ARAŞTIRMALARI KADEMİK ÇALIŞTAYI
SONUÇ BİLDİRGESİ

- Alevi Bektaşi kimliği hakkında sağlıklı bir bakış aÇısı sunabilmek bilimsel ve akademik iÇerikli Çalışmalara hız vermek Alevilik Bektaşilik hakkında kurucu metinler üzerinde disiplinler arası Çalışmalar yapmak ve bu kùltùre ait etik ve estetik kavramlar ve değerler sistemini belirlemek kişisel algılar yerine gerÇek bilgiler koyarak yeni bir bakış aÇısı geliştirmek ehemmiyet arz etmektedir.

- Tùrkiye'deki kaynaklar ve yabancı kaynakların tamamının yer aldĐĐ bir dokùmantasyon merkezinin kurulması Kahire, İskenderiye, Balkanlar ve diğer coğrafyalar başta olmak üzere bütùn kùtùphanelerdeki Alevi Bektaşilik ile ilgili eserlerin tespit ve temin edilmesi, komisyonlar kurulmak suretiyle bu kaynaklar üzerinde Çalışmalar yapılması önem arz etmektedir.

- Alevi Bektaşi araştırma kurumlarının tamamının iÇinde yer aldĐĐ ortak projelerin oluşturulması elzemdir.

- GenÇlere yönelik eğitici seminerler yapılması, başarılı olanlara sertifikalar verilmesi, dùŐünce atùlyelerinin kurularak bu alanda ÇalıŐacak geleceğin bilim adamlarına "sistemli dùŐünebilme", "doğru mantık elde ederek gerÇek bilgiye eriŐebilme" yolları aÇılmalıdır.

- Bireyin ve toplumun üzerini Çizmeden, yeni dùnya dengelerini iyi analiz ederek üstùn değerlere sahip Alevi Bektaşi geleneğini yeniden üreterek mutlu bir gelecek inşa edebilmek.

- Bu tür çalışmalar geçlerin entelektüel ufuklarının çizilmesi ve yeni ideallere yüksek değerlere ulaşmalarını hızlandıracaktır.
- İhtilaf ve çelişkileri sahte arayış ve çözümlerle oyalanmadan kavga ve kaosa düşmeden insanlığın vicdani olarak ideal bir toplum bilinci ve bize ait sosyal teorileri içeren bir toplum modeli oluşturmak suretiyle kimlik inşasında bilinç bulanıklığı yok edilebilir.
- Bir kültür filozofu olan Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin yüksek irfani bilgisi bunu gerçekleştirebilecek yeterliliktedir.
- Sanat ve felsefe ilim ve bilgi bütün sorunları çözmeye muktedirdir. Kişilik sahibi bir toplum yaratmak bu alanlara önem vermekle mümkün olabilir. Kültür kodlarımızın oluşumunu sağlamak birey ve toplumun birbirini keşfetmeleri yönünde son derece asil ölçüler edinmemize vesile olabilir.
- Alevi Bektaşî kültürünün mayasındaki sevgi, aşk, iman, düzen, uyum, nizam, hikmet, irfan, feraset gibi şifa veren değerler bir sevgi medeniyetinin inşasında büyük imkanlar sunabilecek güçtedir.
- Hikmet denizinde birer inci olan Hünkâr Hacı Bektaşî Veli ve Alevi ozanları gülbanklar, özdeyişler bize huzur ve sükûn dolu bir yaşam sisteminin edep ve erkanını sunmaktadır. Bunları hayata geçirebilmek için Alevilik Bektaşîlik ile ilgili profesyonelce film ve belgesellerin yapımı sağlanmalıdır.
- Eş zamanlı olarak alan araştırmasına önem verilip elde edilen verilerden hareketle haldeki düşünce sisteminin tespit edilmesi öngörülmüştür.

- Alevilik ve Bektaşılığın çok boyutlu toplumsal kültürel ve tarihsel bir olgu olduğu gerçeğinden hareketle, sosyal bilimler alanında, özellikle de tarih, sosyoloji, sosyal psikoloji, sosyal antropoloji, etnoloji, etnografya, sanat tarihi, folklor gibi alanlarda araştırma konularında uzmanlaşmış bilim insanlarının, multidisipliner araştırma projeleri teşvik edilip desteklenmelidir.
- Enstitü bünyesinde multidisipliner anabilim-bilim dallar kurularak lisansüstü çalışmalar özendirilip desteklenmelidir.
- Yapılacak multidisipliner araştırma projeleri ve enstitü bünyesinde kurulacak multidisipliner programlarla alandaki sistemli ve bilimsel bilgi eksikliği giderilip; hassas bir konu olan Alevilik-Bektaşılık olgusunun, belirli güç merkezleri tarafından istismar edilmesinin önüne geçilmelidir.

The logo of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University is a circular emblem. It features a central white stylized figure, possibly a bird or a calligraphic element, set against a light red background. The text "NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ" is written in white capital letters around the perimeter of the circle. The year "2007" is printed at the bottom center of the emblem. The entire logo is surrounded by a yellow border.

**ÇALIŞTAY
KATILIMCI RAPORLARI**

2007

Yrd. Doç. Dr. Hulusi Yılmaz*

---

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü Müdürü, Nevşehir
e-posta: h.yilmaz@nevsehir.edu.tr

ALEVİ KİMLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

İslamiyet içerisinde Alevilik farklı bir Müslümanlık yorumuyla halen meşruiyet kazanamamış, statü ve kimlik sorunu yaşayan bir dini inançtır. Hem devlet hem de millet nazarında meşruiyet kazanma sorunu yaşamaktadır. Devlet nazarında Alevilik mezhep midir, tarikat mıdır, meşrep midir, tartışılmaktadır. Bu bilinmezden yola çıkarak devletin din örgütlenmesinde Aleviliğe yer vermesi mümkün olamamıştır, Alevi din adamları yetiştirme ve Alevilere özgü ibadethanelerin statüsü hususunda tereddüt yaşanmaktadır. Sorunlar kendi içimizde çözülmesi gerekirken konunun tarafları olarak Devlet kurumları ile Alevi sivil toplum örgütleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin vermiş olduğu kararlar çerçevesinde toplumsal barışımızı tesis etmeye çalışılmaktadırlar.

Yine millet nazarında Alevilik meşru bir inanç değildir. Zira, Türk halkının ekseriyetini oluşturan Sünni Hanefi ve Şafi Müslümanlık inancı, Aleviliğin sapkın bir inanç olduğuna dair önyargılara sahiptir. Bu önyargı bugün ortaya çıkmış değildir. Siyasi, sosyal ve dini olayların tarihsel birikimi olarak düşünmek gerekir. 1990'lı yıllardan itibaren Dünyadaki çok kültürlülük hareketleriyle birlikte ülkemizde gelişen demokratik tartışma kültürü ortamında ve medyanın imkânlarıyla Alevilik inancı daha görünür hale gelmiş, Sünni halk tarafından doğrudan gözlenebilir olmuştur. Alevilik hakkındaki asılsız iddialar bir nebze azalır olsa da itikada ilişkin iddiaların ve önyargıların varlığını halen görmek mümkündür.

Devlet ve millet nezdinde meşrulaşamayan Alevi birey kimlik

inşasında sorun yaşamaktadır. Makro düzeyde hem devletin dini örgütlenmesi ile dışlanan hem de makro düzeyde kültürümüze ait Aleviliğe yüklenen olumsuz değer ve önyargılar neticesinde, Alevi birey dışlanan, ötekileştirilen ve sakınılması gereken bir kişi konumuna getirilmektedir. Mikro düzeyde Alevi birey, toplumsal ilişkilerini kurgularken, kimliğini inşa ederken bu olumsuz değerlendirmelere muhatap olmamak için gizlenmeyi öğrenmesi gerekmektedir.

Alevi toplumsal grubun üyelerinin kendinden emin ve gizlenmeden toplumsal ilişkilerini gerçekleştirebilmeleri için, Aleviliğin statü probleminin çözülmesi gerekmektedir. Bunun için Türklerin dini tarihi yeniden gözden geçirilmeli, Türklerin Müslümanlığı kabul ederken hangi dini gruplarla karşılaştığı, nasıl etkilendiği hususunda ayrıntılı çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle Horasan bölgesinin hangi dini grupların etkisi altında kaldığı ve günümüze yansımalarının nasıl olduğu hususunun bilinmesi gerekmektedir. İslam'ı kabul eden toplumları dört hak mezhep ve kerhen Caferiliğinde kabulü ile beş hak mezhep üzerinden meşrulaştırdığımızda bu mezheplerin dışında kalan ve kendini Müslüman olarak kabul eden diğer dini grupları otomatik olarak ötekileştirmekteyiz. Din kurumunun belki böyle bir bakış açısı olabilir ama devlet örgütü için bu söz konusu olamaz. Alevilik velev ki bu yukarıda sayısı verilen beş dini gruptan birinden olmasın, toplumsal bütünleşmenin sağlanabilmesi için meşruiyeti en azından devlet nezdinde sağlanmalı, devletin imkânlarından faydalanabileceği bir statü verilmelidir.

İslâmiyet'in Orta Asya'ya ulaşmasından sonra Türk boylarının hepsinin aynı dini propagandanın etkisinde kaldığını söylemek mümkün değildir. İslam'ın kendi içinde Sünni ve Şii gruplara bölünmesi Orta Asya'yı da etkilemiştir. Kimi Türk gruplar birinci elden sahabelerden etkilenip Tirmizi, Buhari, imam Maturidi gibi İslâm alimleri yetiştiren Sünni Müslümanlıkla mecz olurken, Horasan Bölgesi, Karmati İsmailileri gibi Batınî grupların etkisinde kalmıştır. Bu dini anlayışın etkili olduğu bölgede ise Farabi gibi İbn-i Sina gibi değerli

şahsiyetleri yetiştirmiştir. Tarihte önemli bir dönüm noktası Büyük Selçuklu devleti zamanında gerçekleşmiş, Türklerin resmi dini Sünnilik olacak şekilde bir devlet organizasyonuna gidilerek, Nizam-ül Mülk medreseleri kurulmuştur. Medreseler Anadolu coğrafyasında Sünni akidenin yerleşmesi misyonunu üstlenmiştir. Karmati İsmaililiği ile temeli atılan, tasavvufla kendini geliştiren Alevilik ise meşrulaşma sorununu hâlâ yaşamaktadır. Bu sorunun bir tarafında Aleviler varsa diğer tarafında kesinlikle devlet vardır. Devlet kendini oluşturan asli unsurlarına ayırım yapmadan sahip çıkmak zorundadır. Devlet, dini gruplara hangi dinden, mezhep veya tarikattan olursa olsun varlığına bir zarar getirmedeği müddetçe meşruiyet vermeli, vatandaşını ötekileştirmemelidir.

Aleviliğin statü probleminin çözülmesi potansiyel toplumsal çatışma alanlarını da ortadan kaldıracaktır. Hali hazırdaki Alevilik ile ilgili tanımlamalar özellikle Sünni çevrelerde Aleviliğin tarikat olduğuna yöneliktir. Buna göre, Alevilik meşrep bakımından farklılık gösteren bir tarikat olup Hacı Bektaş Veli'ye isnat edilen Makalât isimli eser ve orada geçen 4 kapı ve 40 makam Alevilerin yazılı kültüründe sorumlu oldukları kuralları yansıtır. Nitekim Sünni çevrelere göre Makalât'ta geçen şeriat kapısının ve bu kapının makamları, Sünni akidede bilinen namaz, ramazan orucu, zekat vermek gibi İslam'ın şartlarını oluşturan sorumlulukları yansıtır. Sünni çevreler için buradan çıkarılacak sonuç, Alevilik, gerçekte Sünniliğe yakın bir inanç olup zamanla deforme olmuş, meşrebi bozuk tarikatlar elinde, genel geçer Müslümanlıktan uzaklaşmış bir tarikattır. Yapılacak iş ise Alevilere doğru yolu göstermek olacaktır. Yani düzeltmeye çalışmak, fakat düzeltme uğraşı Alevilerle yeni çatışma alanları açmak demektir. Zaten tarihten gelen karşılıklı bir ötekileştirme problemi vardır. Reformist anlayışa dayalı tartışma zemini üzerinde Sünniler ne kadar iyi niyetli olursa olsunlar söyledikleri Aleviler nazarında akis bulmakta zorlanacaktır. Asıl olması gereken Alevilerin kendi teolojik tartışmalarını yapabilecek birikimi sağlamalarına yardımcı olmaktır. Yüzyıllar boyunca siyasi ve dini

çatışmalar iki dini grup arasında aşılması zor duvarlar örmüştür. Sünnilerin Aleviler adına statü belirlemesi iyi niyetli ama sonuçsuz çalışmalar gibi görünmektedir. Alevilerin kendilerini tanımlama ve statülerini belirlemede iradelerine saygı duymak sağlam bir ilişkinin temeli gibi gözükmektedir.

Makalât'ta geçen şeriat kapısı ve onun makamları bütün Anadolu Alevilerinin hafızalarından birden silindiği düşüncesine dayanmaktadır ki bu gerçek dışı gibi görünmektedir. Aleviliği hafıza kaybına uğramış dini oluşum gibi görmek yerine hali hazırda uygulanagelen ritüellerin verili durumu üzerinden teolojik bir tanımlama yapmak daha doğru olacaktır. Aslen, Alevilik tarihsel süreçte Karmati İsmaililiği propagandası etkisinde kalmış, Babailik akımı diye adlandırabileceğimiz, Kalenderilik, Haydarilik, Abdallık gibi marjinal sufi gelenek içinde gelişerek bugünkü halini almıştır. Bu dini grupların kendine ait bir namaz, oruç ve ahiret yorumu vardır. Ayrıca, kadın-erkek birlikte ibadet etme, içkiye karşı müsamaha, tenasüh ve hulûl gibi Hz. Ali'ye isnat edilen ulûhiyet düşünceleri içermektedir. Alevi toplumunun dönüşümünü sağlayabilecek kendi teologlarına ve teolojik birikime ihtiyaç vardır.

Sünni bakış açısı gibi On İki İmam Şia'sının bakış açısı da Aleviliği değiştirmek, dönüştürmek üzere nüfuz mücadelesine girişmiştir. On İki İmam Şia'sı, Ehl-i Beyt sevgisi temelinde Alevi dini sosyal gruplara sızmaya çalışmaktadırlar. Kerbela mateminin duygusal vurgusuyla Alevileri etkilemeye çalışmakta ve geleneksel Alevi ritüellerini ve Dede otoritesini deforme ederek kendilerine yer bulma çabasındalar. Fakat bu nüfuz kazanma çabasını saf bir dini saik ile izah etmek mümkün değildir. İran milliyetçiliğinin gizlendiği bir örtü olarak görmek daha gerçekçi olacaktır. İran'daki Türk hâkimiyeti 16. yy'dan sonra bu öğretinin etkisiyle yavaş yavaş silinmiştir. Bu alışkanlıklarını Anadolu coğrafyasına da uygulamak istemektedirler. Alevilere kendi statülerinin verilmesi yukarıda sayılan tehditleri bertaraf etmek için önemli bir adım olacaktır.

Prof. Dr. Harun Yıldız*

---

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi-SAMSUN,
e-posta; hyildiz@omu.edu.tr

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK ARAŞTIRMALARINDA KARŞILAŞILAN YÖNTEMSSEL PROBLEMLER

Giriş

Son dönemlerde Sosyal bilimlerin hemen her alanı ile birlikte İlahiyat bilimlerinde de yapılan araştırmalarda zaman zaman yöntemsel bazı sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Alevîlik-Bektaşîlik konusu, gerek tarihsel gelişimi, gerekse de içeriği açısından, çok boyutlu ve biraz karmaşık bir konu olduğundan dolayı, öncelikle İlahiyat bilimlerini ilgilendirmektedir. İlahiyat bilimleri içinde İslam Mezhepleri Tarihi başta olmak üzere Din Sosyolojisi ve Tasavvuf tarihi gibi alanlar, bu konu ile ilgilenen bilim dalları olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, İlahiyat bilimlerinin yanında Sosyoloji, Antropoloji, Sosyal Psikoloji hatta Siyaset Bilimi gibi bilim dalları, Alevîlik-Bektaşîlik meselesini değişik boyutlarıyla ele alarak incelemektedirler.

Ülkemizde bir bütün halinde Alevî-Bektaşî topluluklar üzerine yapılan araştırmalar, ilk olarak XIX. yüzyıl sonlarında başlamış olup bu tür araştırmaları, John Kingsley Birge, Georg Jacob ve Frederick William Hasluck gibi yabancı araştırmacıların yaptığı görülür. Ardından Baha Said, Hâmid Sa'dî, Süleyman Fikri, M. Fuad Köprülü, Besim Atalay ve Y. Ziya Yörükân ile bu tür çalışmalar devam etmiştir. Bu noktada 1940 ve 1950'li yıllardan sonra, Bektaşî kökenli bazı kişilerin yaptığı yayınlar, konunun aydınlatılmasında kısmen de olsa etkili olmuş, arkasından özellikle 1990'lı yılların başlarından itibaren tam bir yayın patlaması ortaya çıkmış ve ilgili yayınlar artık, seyri takip edilemez bir aşamaya gelmiştir. Artık bu son dönemi, Alevîlik-Bektaşîlik üzerine yapılan araştırmalarda kurumsallaşma döneminin başlangıcı olarak görmemiz mümkündür.

Alevîlik ile ilgili ülkemizde yapılan, özellikle bilimsel çalışmalara bakıldığında, daha çok iki yolun takip edildiği gözlenmektedir. Bunların ilki, Alevîliğin tarihsel boyutu üzerine yapılan araştırmalardır ki bu tür çalışmalar, literatür çalışmaları olup konunun

tarihsel anlamda karanlıkta kalan, çözümlenmemiş kısımlarını aydınlatma noktasında önemli işlevler görmektedirler. Diğer yol ise, Alevilik ile ilgili değişik bölgelerde yapılan alan araştırmalarıdır. Son on yıl içinde bu tür çalışmaların bir hayli çoğaldığı; ülkemiz üniversitelerinin değişik bölümlerinde, İlahiyat bilimleri başta olmak üzere Sosyoloji, Antropoloji ve Sosyal Psikoloji gibi alanlarda güzel çalışmalar yapıldığı görülmektedir.³ Alan araştırmalarının önemi, günümüz Alevîliğinin çok farklı grup ve akımları içinde barındırdığı dikkate alınır, daha iyi anlaşılacaktır. Alevîlik/Bektaşılık konusunun aynı zamanda güncel boyutlara sahip bir konu olması, bu tür çalışmaların önemini daha fazla artırmakta olup alan çalışmaları ile Alevî-Bektaşîliğin güncel ve yaşayan boyutları, spekülasyonlardan uzak biçimde ortaya çıkacaktır.

A) Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmalarında Metodolojik Problemler

Alevîlik-Bektaşîlik araştırmalarında var olan problemlerin önemli bir kısmı, yöntem ve yaklaşım sorunlarından, yöntem eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Yöntem sorunu, İsmail Engin'in ifadesiyle, doğru ve geçerli bilgiye ulaşabilme, onları bilimsel anlamda doğru bir şekilde değerlendirebilme/irdeleyebilme sorunudur.⁴ Bu alanda her şeyden önce niceliğin değil de niteliğin, yani bilimsel anlayışın öne çıkarılması oldukça önemlidir. Bilimsel araştırma yöntemlerinin sıkı biçimde takip edilmesi, konunun ehemmiyeti açısından zorunlu olup bu amaçla sadece bilimsel kaygılar güderek güvenilir metotlarla hazırlanan yayınların yapılması, konunun sağlıklı biçimde ve bilgi temelli olarak anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu durum, aynı zamanda ülkemizde

³ Bkz., İsmail Engin, "1990-1998 Yılları Arasında Türkiye Üniversitelerinde Alevîliği-Bektaşîliği Konu Edinen Akademik Çalışmalar: Bir Bibliyografya Denemesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, XIV, Ank., 2000, s. 51-58; Ali Yaman, "Alevîlik Bektaşîlik Alanında Üniversitelerde Gerçekleştirilen Akademik Çalışmalara İlişkin Genel Bir Değerlendirme", *Alevî ve Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları, Çözüm Önerileri*, (Ed. Gıyasettin Aytas, Derya Sümer), Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yay., Ank., 2010, s. 34-41.

⁴ Engin, "Alevîlik ve Bektaşîlik Araştırmalarında Yöntem, Yaklaşım Sorunu", *1. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*, Ank., 1999, s. 121.

var olan bazı problemlerin çözümü noktasında, bize bir takım çıkış yolları vererek ufuk kazandırabilir. Ayrıca, konunun siyasal ya da ideolojik tartışmalara malzeme olmaktan kurtarılması için de, böyle bir yaklaşım, bir zorunluluktur. Burada doğru bilginin peşinde olmak ve onu elde etmeyi hedeflemek, önemli ve ahlaki bir tavır olarak öne çıkmaktadır. Yine bu süreçte araştırmacının tarafsızlık içeren duygusal tavır ve tutumlardan uzak durup soğukkanlı ve objektif olabilmesi, doğru sonuçlara ulaşma noktasında bize önemli imkanlar kazandıracaktır. Aksi bir durumda farklı saikler ve ideolojik bakış açıları ile yapılan çalışmalar, konunun iyi anlaşılıp çözümlenmesini bırakın, konuyu daha karmaşık ve içinden çıkılmaz bir hale getirecektir. Bu tür yöntemsel yanlışlar, konuyu farklı yerlere, yanlış mecralara çekeceği gibi, ciddi bir kimlik ve kavram kargaşası ortaya çıkaracak, böylece konuyla ilgilenen insanların kafaları daha da karışacaktır.

Alevîlik-Bektaşîlik çalışmalarında ilgili grupların tarih boyunca sahip oldukları kendilerine özgü niteliklerini göz önünde bulundurmak, aynı şekilde konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Nitekim tarihsel süreçte konar-göçer Türkmen çevrelerin inanç, kültür ve geleneklerinin adeta günümüzdeki temsilcileri olan Alevî-Bektaşî çevreler, bazı özellikleri ile dikkat çekmişlerdir. Bunların içinde ilk göze çarpan, *sözlü kültürün* bu çevreler arasında yaygın oluşudur. Bu durum, çok muhtemel bu çevrelerin konar-göçer olmalarıyla yakından ilgilidir. Yine, *kapalı bir toplumsal yaşama* sahip olmalarının, bu durum üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu özelliklerden dolayı olsa gerek, ülkemiz Alevîliğinin birbirinden farklı görüşler taşıyan ve farklı kültür ve geleneklere sahip olan değişik grupları içinde barındırdığı görülür. Anadolu Alevîliği, hem dinî, hem de etnik açılardan homojen bir yapıya sahip olmadığından ülkemizde tek tip bir Alevîlik'ten bahsedebilmek mümkün değildir. Nitekim Subaşı'nın da ifade ettiği gibi,

“Anadolu Alevîlerini sadece tek bir formata tabi kılmak ve öylece de tasvir etmek oldukça zor, hatta imkansızdır. Genel sınırların içine yayılmış bir çeşitlilik

içinde Alevîler, aralarına farklı ırk, dil ve kültürel formları katmaktadır. Bu birikimin ise, ortaya yekpare ve tek bir Alevîlik çıkarmayacağı açıktır”⁵.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Alevîlik-Bektaşılık araştırmalarında Alevî çevrelere özgü bu temel hususiyetler, her zaman dikkate alınarak hareket edilmeli ve bu çerçevede toptancı genellemelerden kaçınılmalıdır. Zira bu tür genellemelerin, yanıltıcı ve yanlış sonuçlara yol açacağını tahmin etmek hiç de zor değildir.

B) Çalışma Alanları

Alevîlik-Bektaşılık’le ilgili olarak ortaya konulabilecek çalışma alanları noktasında daha sistematik biçimde hareket edilerek belki bazı konular üzerinde bir öncelik sıralaması yapılabilir. Aksi halde yapılan çalışmalar, kuşatıcı bir bakış tarzı ve belli bir bütünlük içinde ele alınmamasının etkisiyle, kendi bütünlüğünden koparak dağınık parçalar haline gelip esas anlamını kaybedebilir. Bu çerçevede Alevîlik-Bektaşılığın tarihsel gelişimi, teolojik yapısı ve günümüzdeki durumu olmak üzere üç önemli çalışma alanı üzerinde odaklanılırsa, daha güzel ve verimli sonuçlara ulaşılabilir.

Alevîlik-Bektaşılığın tarihsel gelişimi, her şeyden önce konunun arka planını anlamak açısından oldukça önemli ve kaçınılmaz bir çalışma alanıdır. Bu alanda yapılan çalışmalar, konunun kökenlerini, oluşum sürecini ve ardından hangi süreçlerden geçerek günümüze ulaştığını anlamamızı sağlayacak olup bize bu anlamda çok önemli veriler kazandıracaktır. Bu noktada süreç merkezli bir bakış açısı ile yaşanan tarihsel ve toplumsal değişim ve dönüşümleri dikkate alarak tarihsel-sosyolojik bir yaklaşım tarzı ile konuyu ortaya koymak gerekmektedir. Bu tarz bir yaklaşım, hem Alevîlik-Bektaşılığın tarihsel arka plan ve gelişimini iyi aydınlatarak daha güçlü bir tarih perspektifine sahip

⁵ Necdet Subaşı, “Sırrı Fâş Eylemek: Alevi(lik) Araştırmalarında Yöntem Sorunları”, *İslâmiyât*, Cilt 6, Sayı 3, Temmuz-Eylül 2003, s. 178.

olmamızın yolunu açacak, hem de ülkemizde bu anlamda Alevî kimliği ile ilgili var olan ve zaman zaman ideolojik ya da siyasal olarak başka yönlere çekilen tartışmalarla yapılan bazı spekülasyon ve ajitasyonları önemli ölçüde azaltacaktır.

Bu çalışma alanları içinde *Alevîlik-Bektaşîliğin teolojik yapısı*, yine büyük önem taşıyan konulardan biridir. Özellikle bu çerçevede Alevî çevrelerdeki tanrı tasavvuru, peygamberlik anlayışı, genel itikâdî yapı içerisinde Hz. Ali'nin konumu, Kur'an başta olmak üzere kutsal kitaplara yönelik bakış, ahiret tasavvuru ile Ehl-i Beyt ve on iki imamların durumu, öncelikle ele alınması gereken konular olarak görülmektedir. Bütünüyle İlahiyat bilimlerini ilgilendiren bu alanda özellikle Mezhepler Tarihi, Kelam ve Tasavvuf tarihi gibi alanlarda çalışanlara önemli görevler düşmekte olup konunun içeriğini anlama açısından bu durum, kayda değer bir öneme sahiptir. Bu alanda yapılacak çalışmalarla Alevîlik teolojik içeriğiyle daha sağlam ve bilimsel perspektiflere uygun biçimde anlaşılacak ve yine Alevî kimliği ile ilgili olarak, özellikle bu kimliğin içinde doğup geliştiği İslam kültürü ile ilişkisi, daha doğru biçimde ortaya konulacaktır.

Alevîlik-Bektaşîliğin günümüzdeki durumu, özellikle alan/saha araştırmaları ile ortaya konulması gereken önemli bir çalışma alanı olarak önümüzde durmaktadır. Bu noktada değişik bölgelerde yapılacak olan alan araştırmaları ile Alevîlik-Bektaşîliğin günümüz Türkiye'sindeki durumunu, genel yapı ve özelliklerini bölge bölge ortaya koymak ve konuyu spekülasyonlardan ve ajitasyonlardan uzak biçimde anlamak mümkün hale gelecektir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, günümüz Alevîliğinin çok farklı grup ve akımları içinde barındırdığı dikkate alınırsa alan araştırmalarının önemi, daha iyi anlaşılacaktır. Tabii bu arada, alan araştırmalarının literatür taramalarından farklı olarak zaman zaman değişik güçlüklerle karşı karşıya geldiği unutulmamalıdır. Zira alan araştırmacısı, gazeteciler gibi, hadiselerin sadece anlık görüntüsünü değil, arka planlarını, diğer hadiselerle ilişki ve etkileşimi

ile tarihsel gelişim sürecini de araştırmak ve anlamak durumundadır.⁶ Bunun için alan araştırmacısı, kuramsal yaklaşıma sahip olmasının yanında alan ile ilgili tarihsel ve kültürel anlamda donanımlı bir yapıya ve sağlam bir metodolojik bilgiye sahip olmalıdır.

Alevilik-Bektaşılık konusunda yapılan çalışmalara rağmen konunun bazı boyutları ile ilgili ülkemizde halen bazı bilgi boşluklarının olduğu görülmektedir. İşte bu yüzden hem bu bilgi boşlukları, hem de kısmen var olan kavram karmaşasını önlemek amacıyla konu ile ilgili *kavram analizleri* yapılmalıdır. Bu bağlamda, *Kızılbaşlık*, *Alevilik*, *Bektaşılık*, *Râfîzîlik*, *Bâtınîlik*, *ışık* ve *kalender* gibi konu ile ilgili önemli tarihsel kavramlar öne çıkarılarak bunların analizi yapılmalı; bu çerçevede söz konusu kavramların kökenlerine inilerek ne zaman ortaya çıktıkları, kökenlerinin nerelere ya da hangi inanç ve kültürlere uzandığı, hangi anlam ya da anlamları içerdikleri ve tarihsel süreçte geçirmiş oldukları anlam değişiklikleri, dilbilim, semantik ve hermenötik gibi bilim dallarından da yararlanılarak süreç merkezli bir bakış açısı ile ortaya konulmalıdır.

Her inanç tarzı ve kültürün kendine özgü bazı *kurucu metinleri* olduğu gibi, Alevilik-Bektaşılığın de yine bazı yazılı kaynaklara sahip olduğu görülmektedir. Alevilik-Bektaşılık araştırmalarında kurucu metinler üzerinde çalışmalar yapmak ve bu bağlamda farklı disiplinlerden de yararlanmak suretiyle bu kültürün temel dinî, ahlaki ve kültürel değerlerini belirlemek, oldukça önemlidir. Bu çerçevede bu geleneğin sahip olduğu Buyruk metinleri, Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi başta olmak üzere diğer vilâyet-nâmeler, fütüvvetnâmeler, Nehcu'l-Belâğâ, Hüsniye, Kumru, Makâlât, Faziletname, Hadîkatu's-Suadâ, erkânâmeler, Câvidânname, Şerhu Hutbeti'l-Beyân, Kitab-ı Cebbâr

⁶ Alan araştırma yönteminin önem, mahiyet ve bu süreçte karşılaşılan güçlükleriyle ilgili olarak bkz., Âmiran K. Bilgiseven, *Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İst., 1994, s. 170-202; Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Araştırma Eğitim Danışmanlık, Ank., 1994, s. 156-175; Cavit Orhan Tütengil, *Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod*, İstanbul Üniv. İktisat Fakültesi Yay., İst., 1978, s. 88-91; Ali Doğan Arseven, *Alan Araştırma Yöntemi*, Gündüz Yay., Ank., 2001, s. 23-40; Keneth S. Goldstein, *Sahada Folklor Derleme Metotları*, (Çev. Ahmet Edip Uysal), Başbakanlık Basımevi, Ank., 1983, s. 55.

Kulu gibi kaynaklar⁷ üzerinde edisyon kritikleri de dahil olmak üzere, daha ciddi bilimsel çalışmaların yapılması gerekir.⁸ Zira Alevî-Bektaşî zümreler açısından bunların her birinin ayrı bir değeri ve ifade ettiği anlamı vardır. Bu durum, Alevî-Bektaşî kültür ve geleneğinin tarihsel arka planını, bu arka plandaki köklerini, bilgi kaynaklarını ve ayrıca inanç esaslarını daha doğru ve sağlıklı bir şekilde anlamamızı sağlayacaktır.

Ülkemizde Alevîlik-Bektaşîlik şeklinde ifade edilen yapılanma, önemli ölçüde *ocaklara*⁹ dayalı olarak ortaya çıkan ve değişik bölgelere yayılan bir yapılanmadır. Geleneksel Alevîliğin dinî-sosyal yapısı, ocaklar ile bu ocaklara bağlı olan talip toplulukları üzerine kuruludur. Bu yapılanma, hiyerarşik olarak *mürşid ocağı*, *pîr ocağı*, *rehber ocağı*, *düşkün ocağı* ve *talipler* şeklinde sıralanabilir. Bu sıralama, görüldüğü gibi, gelenek içerisinde kökeni hâlâ açıklığa kavuşmamış olan hiyerarşik bir yapılanmayı bize göstermektedir. Bu yüzden ocakların bir kısmı, başka ocaklara bağlı olup bağlı olunan ocağa, mürşid ocağı; bağlı olan ocağa ise pîr ocağı adı verilir.¹⁰ Bu durum, talip toplulukları ile dede toplulukları arasındaki ilişkinin de rastgele olmadığını göstermektedir. Bu yüzden ocaklarla ilgili değerlendirmede bulunurken mürşid ocaklarını esas almak gerekmektedir.

⁷ Alevî-Bektaşî yazılı kaynakları için bkz., Harun Yıldız, “Anadolu Alevîliğinin Yazılı Kaynaklarına Bir Bakış”, *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, XXX, Ank., 2004, s. 323-359; Hüseyin Bal, “Alevî İnanç ve Kültürünün Yazılı Kaynakları”, *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, (Ed. A. Yaşar Ocak), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ank., 2009, s. 298-325; Ahmet Taşğın, “Ayetten Nefese: Alevî-Bektaşî Edebiyatının Oluşumu”, *Yol Dergisi*, XVIII, Ank., 2002, s. 28-43; Doğan Kaplan, “Alevîliğin Yazılı Kaynaklarından Buyruklar ve Muhtevaları Üzerine”, *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu I*, Isparta, 2005, s. 233-247; Salih Çift, “1826 Sonrasında Bektaşîlik ve Bu Alanla İlgili Yayın Faaliyetleri”, *UÜİFD.*, XII/1, Bursa, 2003, s. 249-268; Fuat Bozkurt, “Buyruk Üzerine”, *Cem Dergisi*, XII, Mayıs 1992, s. 16-17.

⁸ Konunun önemine dair bkz., Sönmez Kutlu, “Alevî-Bektaşî Yazılı (Arap Harfli) Kaynaklarının Neşri ve Ortaya Çıkan Sorunlar”, *Alevî ve Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları, Çözüm Önerileri*, (Ed. Gıyasettin Aytas, Derya Sümer), Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yay., Ank., 2010, s. 42-73.

⁹ *Ocaklar*, Alevîliğin geleneksel yapılanması içinde çok önemli yere sahip olup dede ailelerini ifade ederler. Zira Alevî-Bektaşîlik, temelinde ocaklara bağlı aidiyet bulunan bir özelliğe sahiptir. Ayrıca ocaklar, tarihsel süreç içerisinde İslam Peygamberinin ve Ehl-i Beyt'in soyundan geldiğine inanılan çevreler tarafından tasavvufi bir yapılanma içine girilerek kurumsal hale getirilmiştir.

¹⁰ Ali Yaman, *Kızılbaş Alevî Ocakları*, Elips Yay., Ank., 2006, s. 61; Ahmet Taşğın, *Türkmen Aleviler*, Çizgi Yay., Konya, 2013, s. 4-6.

Ocakların Alevî-Bektaşî geleneğindeki öneminden hareketle Alevilik-Bektaşilik araştırmalarında esasen, bölge bölge yapılan alan araştırmalarının yanında ocak merkezli çalışmalar da yapılmalıdır, hatta bunlara daha fazla önem verilmelidir. Zira ocak merkezli çalışmalar, konunun hiyerarşik yapılanmasını, iç işleyişini, ayrıca diğer bölgelere ne gibi yollarla ulaştığını ortaya koymak açısından çok önemlidir. Ülkemizde Alevî-Bektaşî zümreler arasında Hacı Bektaş ocağı, Dede Garkın, Baba Mansur, Ağu içen, Hasan Dede ocağı gibi konumu belli olan önemli ocakların yanında, Keçeci Baba, Garip Musa, Derviş Cemal, İmam Rıza, Şücaeddin Veli, Pîrî Baba, Amucalar, Hıdır Abdal, Battal Gazi, Yanyatır ve Hacı Emirli gibi konumu belli olmayan ocakların var olduğu görülmektedir. Bu sözünü ettiğimiz her bir ocağın kendisine bağlı olan pek çok alt ocağı bulunmaktadır.¹¹

C) Tartışmaların Odağındaki Şahsiyet: Hacı Bektaş Velî

Alevilik-Bektaşilik araştırmalarında konunun önemli tarihsel şahsiyetlerinden biri olan *Hacı Bektaş Velî* (669/1271)'nin hem tarihsel kişiliğine hem de misyonuna yönelik yaklaşımlar, oldukça önemli bir yer almaktadır. Hacı Bektaş Velî, bilindiği gibi, kültür ve medeniyet tarihimiz açısından önemli bir yere sahip olan büyük bir şahsiyettir. O, tıpkı Ahmed Yesevî, Mevlânâ ve Yunus Emre gibi, Anadolu coğrafyasının dinî ve kültürel hayatı üzerinde yüzyıllar boyunca etkili olmuş ve Anadolu insanını ciddi biçimde yönlendirmiştir. Yalnızca Anadolu coğrafyası üzerinde değil, Anadolu dışında Balkanlar gibi yakın coğrafyalarda da aynı şekilde etkileri, yüzyıllar boyunca geniş halk kitleleri ile toplum kesimleri üzerinde görülmüş ve halen de görülmektedir. Ayrıca, yaşamış olduğu dönem üzerinden yüzyıllar

¹¹ Bkz., Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlar'da Alevi Yerleşmesi Ocaklar-Dedeler-Soyağaçlar*, Mozaik Yay., İst., 1995, s. 25-265; Hamza Aksüt, *Aleviler*, Yurt Kitap Yayın, Ank., 2009, s. 31-316; Yaman, 93-139; Harun Yıldız, "Amasya Yöresi Alevî Ocakları", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 4 Sayı 19, s. 283-294; Harun Yıldız, "Gelenek ve Değişim Ekseninde Samsun Yöresi Alevileri", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6, Kış 2013, s. 1-16.

geçmiş olmasına rağmen hâlâ farklı çevreler, onun fikir ve düşünceleri ile ortaya koyduğu din anlayışını, değişik boyutlarıyla ve zaman zaman farklılaşan bir dil ve söylemle yeni kuşaklara aktarmaktadırlar.

Hacı Bektaş Velî'nin hayatı ve düşünce yapısını tarihsel kişiliğine uygun biçimde ortaya koymak, yapılacak araştırmalarda büyük önem taşımaktadır. Esasen elimizdeki malzeme ve imkanlarla zor görünmekle beraber, ancak bu şekilde onun hem Alevîlik-Bektaşîlik tartışmaları içindeki yeri, hem de daha geniş anlamda İslam düşüncesi içindeki yeri daha doğru biçimde anlaşılabilir. Hacı Bektaş Velî'nin hayatı hakkındaki bilgilerimiz, konuya odaklandıkça ve ayrıntıya girildikçe önemli ölçüde azalır ve hatta mitolojik bazı unsurlarla karışarak bulanıklaşmaya başlar. Böylece onun tarihsel kişiliği, kendisinden sonra oluşan ya da oluşturulan menkabevî kişilikle karıştırılmış, bu noktada tarihsel gerçekliklerle efsaneler iç içe geçmiştir. Bu durum, önemli ölçüde onun yaşadığı dönem olan XIII. yüzyıl Anadolu'sunun yazılı kaynaklarında ondan söz edilmemesinden, onunla ilgili hiçbir bilgiye rastlanılmamasından kaynaklanır. Yine, onun konar-göçer çevrelere mensup bir Türkmen babası oluşu ile ilgili olabileceği gibi, Babaî çevrelere yakınlığıyla da ilgili olabilir. Tüm bunlarla birlikte, onun düşünce yapısı ile din anlayışında önemli ölçüde doğmuş ve yetişmiş olduğu Horasan çevresindeki yerel ve geleneksel anlayışların etkili olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Anadolu coğrafyasının XIII. yüzyılda sahip olduğu sosyal ve kültürel çeşitliliğin de, onun fikir ve düşünceleri ile İslam'ı yorumlama biçimine farklı bir zenginlik kattığı göz ardı edilmemelidir.

Hacı Bektaş Velî'nin düşünce dünyası, İslam'ı yorumlayış biçimi ve önemli ölçüde kendisinden sonra teşekkül etmiş olan Bektaşîlik ile ilgili ülkemizde daha önce bazı çalışmalar yapılmış, değişik eser ve makaleler yayınlanmış ve bu çerçevede birbirinden çok farklı, hatta birbiriyle çelişen bakış açıları ortaya konulmuştur. Hacı Bektaş Velî'nin hayatına ilişkin bu boşluk ya da belirsiz gibi görünen hususlardan dolayı ülkemizde değişik çevrelerde, biraz da konuya yaklaşım farklılığının

etkisiyle olsa gerek, çok değişik Hacı Bektaş algı ve anlayışları ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, konunun bilimsel anlayıştan ve özellikle sosyal tarih perspektifinden uzak biçimde, önemli ölçüde ideolojik bir yaklaşım ve anakronik bir bakış tarzıyla ve yanlış yöntemlerle ele alınmasından dolayı, farklı ideolojik ve siyasal eğilimler tarafından her yana çekilebilen ve pek çok kılığa büründürülebilen birbirinden farklı ve paradoksal Hacı Bektaş kimlikleri ortaya çıkmıştır. İşte bu karmaşayı aşmak, her şeyden önce konuyu bilimsel bir perspektifle ele alarak, özellikle Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığı dönem ve koşulları göz önünde bulundurmakla yakından ilişkilidir. Bu yüzden bilimsel anlayışı öne çıkararak, özellikle Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığı dönem ve içinde bulunduğu koşulları tarafsız bir şekilde değerlendirmeye ihtiyaç olduğu ortadadır. Zira Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığı dönem ve içinde bulunduğu koşullar göz önünde bulundurulmadan yapılan değerlendirmelerin, ciddi tarihsel ve kültürel sorunlara yol açarak yukarıda ifade ettiğimiz yanlış ve paradoksal Hacı Bektaş algılarını ortaya çıkardığı görülecektir. İfade ettiğimiz bu yöntem, her şeyden önce onun sağlıklı ve doğru bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Alevilik-Bektaşılık araştırmalarında yöntemsel anlamda bu önerilerin yanında ülke gerçeklerinden hareketle, bazı üniversitelerde var olan Alevilik-Bektaşılık araştırma merkezlerini belki daha işlevsel hale getirmek, bize bu anlamda şüphesiz değişik katkılar sağlayacaktır. Bu çerçevede araştırma merkezleri arasında ortak projeler üretebilecek ortak bir çalışma ağı oluşturulmalıdır. Bu ağ ile merkezler arasında işbirliğine dayalı kolektif projeler gerçekleştirilebilir. Yine acilen hem ülkemizde hem de yurtdışındaki kaynakları içeren bir dokümantasyon merkezinin kurulması gerekmektedir.

Sonuç

Ciddi problemler yumağı içinde boğuşan Alevilik-Bektaşılık araştırmalarında doğru ve geçerli bilgiye ulaşabilmek ve bu bilgileri bilimsel anlamda çözümleyip analiz edebilmek oldukça önemlidir. Bunun için öncelikle yöntem ve yaklaşım sorunlarını bilimsel

perspektiflerle aşmanın gerekliliği, hemen karşımızda duran en önemli çözüm yollarından biridir. Şayet Alevilik-Bektaşılık alanının değişik ideolojilerin hedef tahtası olmaktan kurtarılması, yine farklı siyasal ve ideolojik tartışmaların aksesuarı olmaktan çıkarılması isteniyorsa, özgün gerçekliği içinde duygusallıktan uzak ve soğukkanlı biçimde ele almanın gerekliliği, kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Konunun bilimsel yöntem ve tekniklerle ele alınması, ciddi ve sahici bir çıkış yolu olarak önümüzde durmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKSÜT, Hamza, *Aleviler*, Yurt Kitap Yayın, Ank., 2009.
- ARSEVEN, Ali Doğan, *Alan Araştırma Yöntemi*, Gündüz Yay., Ank., 2001.
- BAL, Hüseyin, “Alevî İnanç ve Kültürünün Yazılı Kaynakları”, *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, (Ed. A. Yaşar Ocak), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ank., 2009, (ss. 298-325).
- BİLGİSEVEN, Âmiran Kurtkan, *Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İst., 1994.
- BİRDOĞAN, Nejat, *Anadolu ve Balkanlar'da Alevi Yerleşmesi Ocaklar-Dedeler-Soyağaçlar*, Mozaik Yay., İst., 1995.
- BOZKURT, Fuat, “Buyruk Üzerine”, *Cem Dergisi*, XII, Mayıs 1992, (ss. 16-17).
- ÇİFT, Salih, “1826 Sonrasında Bektaşılık ve Bu Alanla İlgili Yayın Faaliyetleri”, *Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi.*, XII/1, Bursa, 2003, (ss. 249-268).
- ENGİN, İsmail, “1990-1998 Yılları Arasında Türkiye Üniversitelerinde Aleviliği-Bektaşılığı Konu Edinen Akademik Çalışmalar: Bir Bibliyografya Denemesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, XIV, Ank., 2000, (ss. 51-58).
- _____ “Alevilik ve Bektaşılık Araştırmalarında Yöntem, Yaklaşım Sorunu”, *1. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Sempozyumu Bildirileri*, Ank., 1999, (ss. 121-123).
- GOLDSTEIN, Keneth S., *Sahada Folklor Derleme Metotları*, (Çev. Ahmet Edip Uysal), Başbakanlık Basımevi, Ank., 1983.
- KAPLAN, Doğan, “Aleviliğin Yazılı Kaynaklarından Buyruklar ve Muhtevaları Üzerine”, *Uluslararası Bektaşılık ve Alevilik Sempozyumu I*, Isparta,

2005, (ss. 233-247).

KARASAR, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Araştırma Eğitim Danışmanlık, Ank., 1994. KUTLU, Sönmez, “Alevî-Bektaşî Yazılı (Arap Harfli) Kaynaklarının Neşri ve Ortaya Çıkan Sorunlar”, *Alevi ve Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları, Çözüm Önerileri*, (Ed. Gıyasettin Aytaş, Derya Sümer), Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yay., Ank., 2010, (ss. 42-73).

SUBAŞI, Necdet, “Sırrı Fâş Eylemek: Alevi(lik) Araştırmalarında Yöntem Sorunları”, *İslâmiyât*, Cilt 6, Sayı 3, Temmuz-Eylül 2003, (ss. 173-182).

TAŞĞIN, Ahmet, *Türkmen Aleviler*, Çizgi Yay., Konya, 2013.

_____ “Ayetten Nefese: Alevi-Bektaşî Edebiyatının Oluşumu”, *Yol Dergisi*, XVIII, Ank., 2002, (ss. 28-43).

TÜTENGİL, Cavit Orhan, *Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod*, İstanbul Üniv. İktisat Fakültesi Yay., İst., 1978.

YAMAN, Ali, *Kızılbaş Alevi Ocakları*, Elips Yay., Ank., 2006.

_____ “Alevilik Bektaşılık Alanında Üniversitelerde Gerçekleştirilen Akademik Çalışmalara İlişkin Genel Bir Değerlendirme”, *Alevi ve Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları, Çözüm Önerileri*, (Ed. Gıyasettin Aytaş, Derya Sümer), Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yay., Ank., 2010, (ss. 34-41).

YILDIZ, Harun, “Anadolu Aleviliğinin Yazılı Kaynaklarına Bir Bakış”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, XXX, Ank., 2004, (ss. 323-359).

_____ “Amasya Yöresi Alevî Ocakları”, *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 4 Sayı 19, (ss. 283-297).

_____ “Gelenek ve Değişim Ekseninde Samsun Yöresi Alevîleri”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6, Kış 2013, (ss. 1-16).

Prof. Dr. Pakize Aytaç*

---

* Gazi Üniversitesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü-
ANKARA

HACI BEKTAŞ VELİ VE ALEVİLİK BEKTAŞİLİK
ARAŞTIRMALARI
AKADEMİK ÇALIŞTAYI RAPORU

Türkiye'deki kaynakların ve yabancı kaynakların tamamının yer aldığı bir dokümantasyon merkezinin kurulmasını, Kahire, İskenderiye, Balkanlar ve Batı olmak üzere bütün kütüphanelerdeki Alevi ve Bektaşilikle ilgili eserlerin tespit edilmesi, çeşitli araştırma komisyonları oluşturularak çalışmaların yapılması, Alevi ve Bektaşi Araştırma Kurumlarının tamamını içeren ortak projelerin oluşturulması bu alanda yapılacak ön önemli mevzulardır.

Alevi-Bektaşi kimliği hakkında sağlıklı bir bakış açısı sunabilmek, bilimsel ve akademik içerikli çalışmalara hız vermek, kurucu metinler üzerinden disiplinler arası çalışmalar yapmak, bu kültüre ait etik ve estetik kavram ve değerler sistemini belirlemek, kişisel algıların yerine bilimsel bir tavır geliştirmek bu alan için ikinci önem arz eden konulardır.

Gençlere dönük eğitici seminerler düzenlenmesi, başarılı olanlara sertifika verilmesi, düşünce atölyeleri kurularak geleceğin bilim adamlarına sistemli düşünebilme, mantık süzgecinden geçirerek gerçek bilgiye erişme yolları açılmalıdır. Ancak bu yollarla doğmaların yıkılması, bilimsel-sosyal- kültürel- siyasi hakikatlerin hayatımıza hâkim olması, değer yitiminin, etik ilke yoksunluğunun bu şekildeki faaliyetler ile önüne geçmiş olunabilir. Birey ve toplumun üzerini çizmeden, yeni dünya dengelerini iyi analiz ederek üstün değerlere sahip Alevi-Bektaşi geleneğinin öğretilerini anlamak bizi mutlu bir geleceğe taşıyacaktır.

Bu tür çalışmalar, gençlerin entelektüel ufuklarının genişlemesini, soruları çözme becerisini kazanmaları, yeni ideallere ve yüksek değerlere ulaşmanı hızlandıracaktır. Ayrıca

Yaşam alanlarını katma, pürüzleri yok etme, bilginin üretilmesi ve geliştirilmesi ile mümkün olabilir.

İçimizdeki ihtilaf ve çelişkileri, sahte arayış ve çözümlenmelerle oyalanmadan, kavga ve kaosa düşmeden, insanlığın vicdanı olarak ideal bir toplum bilimci ve bize ait sosyal teoriler ve bir toplum modeli oluşturmak suretiyle kimlik inşasında bilinç bulanıklığını yok edebiliriz. Bir kültür filozofu olan Hacı Bektaş Veli felsefesinin yüksek irfan bilgisi bunu gerçekleştirmemize yetecek derinliktedir.

Sanat ve Felsefe, ilim ve bilgi bütün sorunları çözmeye muktedir alanlardır. Kişiliği olan bir toplum yaratmak bu alanlara önem vermekle mümkün olabilir. Kültür kodlarımızın oluşumunu sağlamak birey ve toplumun birbirini keşfetmeleri yönünde son derece asil ölçüler edinmemize vesile olabilir.

Alevi kültürünün mayasındaki sevgi, aşk, iman, düzen, uyum, denge nizam, ahenk, hikmet, irfan ve feraset gibi şifa veren değerler bir sevgi medeniyetinin inşasında büyük imkânlar sunabilecek güçtedir. Hikmet denizinde birer inci olan Hacı Bektaş Veli ve Alevi ozanları, gülbankler, özdeyişler bize huzur ve sükûn dolu bir yaşam sisteminin edep ve erkânını sunmaktadır. Bu verileri hayata geçirebilmek için Alevilik-Bektaşılık ile ilgili kısa ve ilgi çekici film ve belgesellerin çekilmesi sağlanabilir. Bu yolda bütün Alevi- Bektaşî Merkezleri ortak proje üretebilirler.

Prof. Dr. Hava Selçuk*

---

* Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi-KAYSERİ,
e-posta: havvaselcuk@gmail.com

ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİK ÇALIŞTAYI RAPORU

Alevi toplulukla ilgili olarak öncelikle Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan konuyla ilgili belgeler ortaya çıkarılıp. Mevcut belgeler günümüz Türkçesine çevrilmelidir. Devletle olan münasebetlerini, idari, mali işleri, vakıf kayıtlarını içeren belgelerden bu topluluğun ekonomik durumu, vakıflarının durumu, inanç coğrafyası vs. ortaya konulabilecektir. Osmanlı Devleti'nin Alevi topluluklar üzerindeki politikası Tanzimat öncesi ve sonrası olarak elde bulunan belgeler ışığında değerlendirilebilecektir. Devlet özellikle vakıf arazileri, tekkelerin işleyişi bağlamında, tekkelere atanan kişilerin liyakat ve görevinin ehli olma hususları münasebetiyle bu toplulukla olan idari işlerini belirli kanun çerçevesinde sürdürmüştü. Osmanlı Devleti'nin farklı din ve görüşlere karşı özellikle halkının kendi inanç özgürlüğüne müdahale edilmediği sürece müdahale etmemiştir. Arşiv belgelerinde bu hususlar ortaya konulabilecektir.

Topluluğun sosyal yaşamı ile ilgili bilgi edinebilecek en önemli kaynak Şer'iyye Sicilleridir. Alevi-Bektaşilikteki yılda bir defa yapılan görgü veya gözden geçme ceminde bu tür sorunlar çözüme kavuşturulduğu için Osmanlı döneminde Şeriat mahkemelerini az kullanmışlardır. Bu nedenle şer'iyye sicillerinde kendi toplulukları ile ilgili evlenme, boşanma veya bir takım alacak-verecek, borç gibi konularla alakalı mahkemeye intikal eden mesele çok azdır. Özellikle vakıf arazisi olan topraklarla ilgili vakfın gelir giderleri ve vakfın kime intikal ettiği konularıyla alakalı olarak mahkemeye müracaatlar yapılmıştır. Konu ile alakalı yaptığım bir çalışmada Şer'iyye Sicillerinde Hacibektaş yöresinde yaşayan insanların mahkemeye müracaatlarının fazla olmadığı görülmüştür. Onların sosyal hayatı, ekonomileri vb. konularda bilgi ihtiva eden başka belgelerde ulaşılamamıştır. Bu nedenle Şer'iyye Sicillerinde çoğunlukla veraset meselesi (ki bununu nedeni de

vefat eden kişilerin asker olması sebebiyle yine devlet ile bağlantılı konularda mahkemeye müracaat edilmiştir) ve birkaç adette vakıf ile alakalı konularda (yine vakıf kayıtları devleti ilgilendiriyor) kayıtlara rastlanmıştır. Şahısların kendi aralarındaki anlaşmazlık, boşanma gibi konulara rastlanılmamıştır.

Sadece bugün Türkiye sınırları içerisindeki değil özellikle Osmanlı hakimiyet alanı içerisinde yer alan Balkan coğrafyasında bulunan Bektaşî olarak adlandırılan Türklerinde geçmiş ve günümüzdeki mesele ve bunların çözüm yolları yine Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve tapu Kadastro Arşivlerindeki belgelerle ortaya konulabilir.

Öncelikle Türkiye ve Balkanlarda bulunan Alevi-Bektaşî topluluklarının bir haritası çıkarılarak inanç coğrafyası belirlenmeli. Topluluğun tarihi süreçte karşılaştığı problemler ve çözüm yolları ortaya konulabilir. Toplumsal algıda günümüzde yaşadığımız problemlerin çözümleri de geçmişteki belgelere yansıyan problem ve çözümlerden sonuç çıkarılması ile sağlanabilir.

Prof. Dr. Remzi Kılıç*

---

* Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi-KAYSERİ.
e-posta: kilicremzi@gmail.com

HACI BEKTAŞÎ VELÎ-ALEVÎ ÇALIŞTAYI

Hünkâr Hacı Bektaşî Velî hazretleri; “Ne ararsan kendinde ara” diyerek evrensel bir daveti ortaya koymuştur. Bu İslam’daki; “Men arafe nefsehu fekat arafe Rabbehu”, “Kendi nefisini tanıyan kişi Rabbi’ni de tanır”, hükmü ile açıklanabilir. Yine Baktaşî Velî; “İncinme incitme” hayat felsefesi ile insanların dostça ve barış içerisinde geçinmesini evrensel hitabıyla ortaya koymuştur. Burada Hünkâr ile ilgili Türkiye’nin dört bir yanında yetkin ve bilgi donanımı yüksek, tarihçiler, sosyologlar, ilahiyatçılar, edebiyatçılar vb. kişiler konferanslar verebilir. Alevîlik ve Bektâşîlik ile ilgili gençleri ve toplumu aydınlatma görevi yapabilirler. Bu durum Türk Milleti’nin birlik ve beraberliğine büyük katkı sağlayacaktır.

Hünkâr Hacı Bektaş’ın meşhur eseri olan “Makâlât” kamuoyuna tanıtılmalıdır. Makâlât’ta açıklanan, “Dört Kapı ve Kırk Makam” insanlara anlatılmalıdır. Burada İslamiyet’in bir özü ve özeti mesâbesinde olan dört kapı ve kırk makam, tamamen Allah’ın kitabı Kuran-ı Kerim’e ve Allah’ın elçisi Hz. Muhammed’in Sünneti’ne ve İslam’ın genel öğretilerine uygundur. Bu aydınlatıcı bilgiler neden insanlara sunulmasın? Bu temel öğretiler tamamıyla İslam kardeşliğine ve insan haklarına uygun mesajlardır. Türk toplumunda birleştirici ve kaynaştırıcı büyük bir etkisi olacaktır. Ayrıca, Alevî Türkmenler, Türk Milleti’nin aslî unsurudur. Türk halkının kökleri bir, kültürü bir, dili bir, tarihi bir, aile gelenekleri bir, örf ve âdetleri bir ve bütündür. Birlik ve beraberliğimizi tarih boyunca sürdürmüşüz. Daha güçlü bir şekilde devam ettirmeliyiz.

Hacı Bektaş hazretleri, Ortaçağ’da Anadolu’da; Kelime-i Tevhid’i en güçlü haykıran ve insanlığın dünya ve ahirette kurtuluş reçetesi olan gören bir ulu şahsiyettir. İnsanları, Hz. Muhammed gibi,

“Bir tek olan Allah’a kulluk yapmaya” çağırıştır. Canların huzur ve barış içerisinde yaşamasını sağlamıştır. Asla şirk ve riyâ O’nun felsefesinde yoktur. Kuran’da ifade edildiği gibi; “Ve en leyse lil insani illa mâ saa, Ve enne sa’yâhu sevfe yürâ”; İnsan için çalıştığından başkası yoktur, Ve çalıştığı emeği- amelinin karşılığı O’na tas tamam verilecektir”. Burada bizzat kulluk, çalışma ve üretme-gayret kullardan istenmektedir. Kuran’da; “Lâ tezirû vâziratun vizra uhrâ” ayeti; “Hiçbir suçlunun suçu-günahı bir başkasına yüklenmeyecektir” hükmü bulunmaktadır. Bu ilahi ve evrensel davetler herkes için ve her zaman inananları, Müslümanları bağlayıcı hususlardır. Kul’a (İnsan’a) kulluk, Allah’a şirk koşma İslam dininde ve Hz. Muhammed’in Şeriatı’nda yoktur. Peki günümüz Müslümanlarında, bid’at, hurâfe ve dalâlet dolu bir anlayış ve yaşantı nereden çıktı? Sahte cemaat ve tarikatlar, bugün İslam adına dindarlık adına cehalet dolu anlayış ve uygulamalar, dinin istismarıdır.

Alevî vatandaşlarımız, Kızılbaş Türkmen olarak anılır. Bunlar çoğunlukla özbeöz Türk-Oğuz neslinden gelen insanlardır. Anadolu Türkmenleri, daha ziyade siyasi tercihlerini 16. Yüzyıl başlarında Osmanlı padişahları karşısında Safevîler lehine yapan Türkmenlerdir. 1501 yılında Tebriz’de Taç giyen Şah İsmail, Anadolu’dan giden Türkmen beyleri tarafından desteklenmiştir. Şah İsmail, Akkoyunlu Uzun Hasan padişahın kızı Halime Begüm (Alemlah) Sultan’dan doğmadır. O’nun mülküne varis olmuştur. Safevî devletinin kuruluşunda büyük rol oynayan Anadolu Türkmenleri, zamanla bazı Osmanlı idarecileri tarafından dışlanmış ve horlanmıştır. Siyasî ayrılıklar Türkmenleri üzmüştür. Bu da her geçen gün Türk-Oğuz neslinin ayrışmasına sebep olmuştur. Türk kimliğinin ve Türk kültürünün korunmasında çok büyük katkıları olan Alevî Türkmenler, makul bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu unsurları olarak, inanç bakımından kültürlerini daha özgürce yaşamalıdır. Toplumsal dayanışma için pürüzler ortadan kalkmalıdır.

Bektâşî-Alevî çalışmaları için somut adımlar atılmalıdır. Bu

sebeple: 1- Nevşehir’de bir “Merkez Kütüphane” kurulmalı ve Alevîlik-Bektâşîlik ile ilgili Dünya’da ve Anadolu’da bulunan bütün eserler buraya kazandırılmalıdır. 2- Akademik komisyonlar kurularak Balkanlar, Azerbaycan, Kafkaslar, İran ve Anadolu’daki ilgili eserler burada incelenerek yayımlanmalıdır. 3- Muhtelif bilim dalları arasında komisyonlar oluşturularak yapılacak olan araştırmalar topluma ve ilim camiasına sunulmalıdır. 4- Alevî- Bektâşî kültürüne ait dersler okullarda bilgili ve birikimli uzman öğretmenler tarafından okutulmalıdır. 5- Tuba ve Üniversiteler destekli bu konuda proje çalışmaları yürütülmelidir. 6- Alevîlik-Bektâşîlik üzerine kavram analizi yapılarak bir lügat-sözlük hazırlanmalıdır.

Doç. Dr. Hamiye Duran*

---

* Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi-
ANKARA, e-posta: hamiye@gazi.edu.tr

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK ARAŞTIRMALARI

AKADEMİK ÇALIŞTAYI

Alevilik ve Bektaşiliği tarih, kültür ve inanç boyutu ile daha iyi kavrayabilmek, değişen şartlar içinde gelişim ve değişimini izleyebilmek, sosyal ilişkileri kuvvetlendirmek ve kalıcı barış ve sevgi ortamı oluşturabilmek için çeşitli açılardan araştırma yapmak ve bu araştırmalar sonucu elde edilen bilgiyi paylaşmak gereği bulunmaktadır. Bu durum yalnızca sözü edilen gruplar arasında değil Türk toplumunu oluşturan diğer bütün gruplar için de yapılmalıdır.

Özelde konumuz Alevilik ve Bektaşilik olduğu için biz bu alandaki çalışmalar esnasında karşılaştığımız problemlere değinmeye çalışacağız.

Alevilik ve Bektaşilik üç kısımda ele alınabilir. Geçmişteki, hâldeki ve gelecekteki Alevilik ve Bektaşilik.

1. Geçmişteki Alevilik ve Bektaşiliği anlama ve değerlendirmenin yolu metin çalışmalarına yer vermektir. Çünkü yazılı belgeler, içinde olduğu toplumun bilgi ve değerler dünyasına ait önemli belgeler sunar. Bir diğer özelliği ise ürünü dondurma (statik) hale getirmesidir. Yani yazıldığı dönem ve coğrafyada oluşan bilgi donarak günümüze ulaşır. Bu da o dönemdeki bilgi ve düşüncüyü önce kendi şartları içinde değerlendirebilmemize, sonrada günümüzdeki durumu ile karşılaştırma yapmamıza imkân sağlar.

Bu cümleden olarak, ilk yapılması gereken şeylerden birisi konuyla ilgili ne kadar yazılı kaynak var ise, en kısa sürede Latin harflerine çevrilerek araştırmacı ve okuyucuların hizmetine sunulmasıdır.

Alevilik Bektaşilik metin çalışmaları sırasında karşılaşılan bazı meseleler bulunmaktadır.

Bunlardan ilki söz konusu eserlerin elde edilmesi meselesidir.

Alevilik ve Bektaşilik üzerine yazılmış metinler, elde edilerek

kütüphanelere, araştırma merkezlerine ve kurumlara kazandırılmalıdır. Arap harfleri ile yazılan, çoğu zaman imlası bozuk bu eserlerin çoğu, baba yadigârı olarak şahısların ellerinde bulunmakta, az sayıda eser, kütüphanelere ve araştırma merkezi gibi kurumlara intikal etmektedir. Bu eserlerin ya hibe ya da bir bedel karşılığında kütüphanelere kazandırılması gerekmektedir.

Bir başka yol da şahısların ellerinde bulunan bu eserlerin asılları kendilerinde kalmak kaydıyla, fotokopilerini veya dijital ortamlardaki kopyalarını araştırmacılarla paylaşmalarını istemektir. Bu tür uygulamaların -az sayıda da olsa- varlığını bilmekteyiz. Bazı şahısların ellerindeki eserlerin kopyalarını araştırmacıların hizmetine sunmak üzere çeşitli kurum veya kuruluşlara verdiği görülmektedir. Bizim yayımladığımız “Alevilik- Bektaşılık Muhtevalı Bir Cönk” bu yolla Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Kütüphanesine 1954 künye ile kazandırılmış bir cönkür (2012: 77).

Yazılı kaynaklarla ilgili ikinci mesele, bu eserlerin kayıt altına alınması ve saklanmasıdır. Bu cümleden olarak üzerinde durulması gereken asıl şey elde edilen eserlerin tasnifi ve fişlenmesidir. Araştırmacılara çalışmak istedikleri konulara daha kolay ulaşabilme kolaylığı sağlamak üzere özenle, firhistlerinin çıkarılıp kataloglanmasının gerçekleştirilmesidir. Çoğu kez aranan eserlerin bulunmadığı, kayıt numaralarının doğru olamadığı söz konusudur.

Dijital ortama aktarılan ve belli merkezlerde toplanılan bu tür eserler, tanıtım fişleri hazırlandıktan sonra kataloglanarak araştırmacıların hizmetine sunulabilir.

Eğer eser dijital ortama aktarılmışsa; orijinal eserin kimin üzerinde bulunduğu ve ulaşım bilgilerinin de mutlaka kayıt altına alınması elzem görünmektedir.

Çalışmalarımız sırasında karşılaştığımız üçüncü problem ise dijital ortam yoluyla elde ettiğimiz eserlerdeki sayfa karışıklıklarıdır. Eseri dijital ortama kaydeden kişi ya da kişiler, eski yazı bilmediği için

eserin başını sonunu anlayamamış, fotoğraflamaya arka sayfadan başlamış, bazı sayfaları da tekrar çektiği için karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Bu tür karışıklıklar araştırmacı tarafından fark edilip düzeltme yoluna gidildiğinde de ciddi performans ve vakit kaybı olmaktadır.

Buna paralel olarak eserin sayfa numaralarıyla ilgili problemler de söz konusudur. Aynı eser üzerinde çalışan araştırmacılar, esere istedikleri gibi sayfa numarası vermekte bu da karışıklıklara sebep olmaktadır. Esere gereğinden fazla müdahale edilmemesi için sayfa numaralarının da kütüphanelere veya başka kurumlara kaydının yapılırken ehilleri tarafından verilmesi ve numara sisteminin bir standarta kavuşturulması gereği vardır.

Yine bu eserlerin, dijital ortama aktarılmadan önce gözden geçirilerek, tam ve doğru bir biçimde kayda alınması; kayıt kalitesinin, eserin orijinalini görme gereğinin azaltılması için yüksek tutulması, zaten çok az okuyucusu olan bu eserlere ulaşma kolaylığı sağlanması gibi hususlara dikkat edilmelidir.

Metnin kendisine ait problemler ise (Yıpranmışlıkları, imla meselesi vb.) ayrı bir konudur.

Daha ziyade son zamanlarda karşılaştığımız problemlerden biri de kütüphanelere intikal eden eserlerin, başka kütüphane ve araştırma merkezlerine kaydırılmasıdır. Başka kütüphanede başka bir numarayla kaydedilen eseri takip etmek zorlaşmaktadır. (Hacı Bektaş'tan, Konya Koyunoğlu'na taşımak gibi.)

2.Günümüz Alevilik ve Bektaşiliği

Sosyal ilişkiler, akıl, duygusallık vs. gibi duygular tarafından belirlenmiş davranışlardan olur. Gönüllü katılımlar boyutunda ortaya çıkan sosyal ilişkiler, güçlü sosyal kontrol mekanizmaları olan gelenekleri oluştururlar. Şehirleşme olgusuyla, yer değiştirmeler bireyselleşme sürecinde çok hızlı ve ciddi değişikliklerin ortaya çıkmasına sebep olur. Gelenekler yerini bireysel tercihlere bırakır.

Alevilik ve Bektaşilik konusu özelinde; bu süreçte inanca bağlı yaşantıların ne ölçüde etkili olduğunu tespit için (örneklem çerçevesinde)

gruplar arasında saha çalışmaları yapılmalıdır. Saha çalışmaları, mümkün olduğunca (Sünnileri de kapsayacak biçimde) ülkenin her yerinde din kültürünün yanında yaşantıları da kapsayacak biçimde genişletilmeli ve değerlendirilmelidir. Özellikle şehir hayatında sözlü geleneğin gevşemesine bağlı olarak, dini pratiklerin yaptırım gücü azalır. Bu durumun toplumsal barışıklığa katkıları da tespit edilmelidir.

3. Gelecekteki Alevilik ve Bektaşilik

Üçüncü aşamada, yazılı gelenek yoluyla günümüze ulaşan her metin, sözlü gelenek yoluyla ulaşan bütün sözel bilgiler, ehilleri ve bilim adamları tarafından değerlendirilerek yeni ve ihtiyacı karşılayacak bir ortak anlayışın tesisinde kullanılmak üzere kamuyla paylaşılmalıdır.

Müslümanlık açısından birbiriyle problemleri olmayan grupların, uygulamalardaki renkliliği bir farklılık olarak değil, güzellik olarak değerlendirilmelidir. İster yazılı gelenek, ister sözlü gelenek yoluyla günümüze ulaşan *edinilmiş bilgilerin* toplumu sosyolojik ve dinî olarak, parçalamasına değil, istikbalin, geçmişten ders çıkararak tesis ve onarımına ortam hazırlamak olmalıdır.

Doç. Dr. İlkey Şahin*

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARINDA METODOLOJİK SORUNLAR VE ÖNERİLER

Alevilik, ülkemiz sosyal ve kültürel gerçekliğiyle örtüşen bir sosyal bilim anlayışının geliştirilemeyeşine bağlı sorunların tipik bir biçimde cisimleştiği bir fenomendir. Zira sosyal bilimler ülkemize Batılı sosyal gerçeklikle özdeş paradigma ve varsayımlarıyla birlikte olduğu gibi taşınmıştır. Daha da önemlisi paradigma, kavram ve kuramları, modern ve premodern sosyal gerçeklik arasındaki ontolojik farklılıklar ve karşıtlıklar dikkate alınmaksızın sosyokültürel gerçekliğimize olduğu gibi uyarlanmıştır. Oysa Aydınlanma, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali'nin yarattığı sosyal ve kültürel dönüşümlere paralel olarak 19. yüzyılda açığa çıkan sosyal bilimlerin kendisine konu edindiği sosyal gerçeklik, uzun bir rasyonelleşme süreci neticesinde, insan aklıyla denetlenmesi mümkün olmayan doğal ve geleneksel sosyokültürel süreçlerden ayrıştırılmış ve insan aklıyla yeniden yapılandırılmış modern gerçekliktir. Kabaca söylemek gerekirse, bu modern gerçeklik, doğuştan getirilen statü ve roller yerine bireysel ve rasyonel tercihlere, geleneksel otorite yerine rasyonel bürokratik otoriteye, kolektif ritüellerin hayatın merkezinde olduğu ortopraktik sosyal organizasyon biçimi yerine yasaların ve ideolojilerin belirleyici olduğu ortodoktik bir organizasyon tipine dayalı bir sosyal düzeni karşılamaktadır. Buna karşın Türkiye örneğindeki modern Batı dışı kültür sahaları, yine kabaca söylemek gerekirse, doğuştan getirilen aidiyet biçimlerinin kolektif bir onayla karşılanmasını sağlayan ortopraktik geleneğin, akrabalık bağları üzerinde yükselen doğal topluluk yapılarının, yazılı kültürden daha ziyade sözlü kültür, bireycilikten daha ziyade kolektif bağların belirleyici ve güçlü olduğu bir sosyal gerçeklikle özdeştir. Sosyal bilimlerin Batılı sosyal gerçekliği karşılayan paradigma, kavram ve kuramlarıyla birlikte olduğu gibi ülkemize taşınmış olması ise yerli bir bilim anlayışı ve buna uygun yöntem ve tekniklerin geliştirilememesine, buna bağlı olarak da Batılı

sosyal gerçeklikle örtüşmeyen, ama ülkemiz toplumsal yaşamının temel bileşenleri olan gelenek, ritüel, doğal akrabalık, sözlü kültür gibi fenomenlerin bilimsel bir inceleme konusu olarak doğrudan, çok yönlü ve derinlemesine araştırılmamasına neden olmuştur. Bu bakımdan geleneksel, kolektif, sözlü kültüre ve doğal akrabalık bağlarına dayalı, yanı sıra da modernleşen bir sosyal gerçekliği karşılayan ülkemiz toplumsal ve kültürel yaşamının bilimsel olarak incelenmesinin önündeki en büyük sorun yerli bir sosyal bilim anlayışının geliştirilemeyeşine bağlı metodolojik güçlüklerdir. Bu güçlüklerden ilki, buraya kadar zikredilenlerden de anlaşılacağı üzere, sosyal bilimlerin bilimsel inceleme konusunu Batılı sosyal gerçekliğin özelliklerini esas alarak geliştirdiği temel varsayımlarına göre sınırlandırmış olmasından kaynaklanmıştır. Bu durum, premodern toplumsal fenomenlerin yeterince ve derinlemesine araştırılmamasına neden olmuştur. Bir diğer önemli güçlük ise sosyal bilimlerin modern ve premodern sosyal gerçekliği ayrı ayrı inceleme konusu yapmak üzere birbirine karşıt bilimsel alanlara ayrılmış olmasından kaynaklanmıştır. Bu ayrışma ise modernleşirken geleneksel özelliklerini sürdüren ülkemiz toplumsal ve kültürel gerçekliğinin bilim dalları arasında taksim edilmesine sebep olmuş, bir bütün olarak ele alınmasını ve çok yönlü olarak incelenmesini engellemiştir. Keza modern sosyal gerçekliği incelemek üzere sosyoloji, premodern sosyal gerçekliği incelemek üzere de antropoloji ya da halkbiliminin işlevsel olarak farklılaşmış olması, gelenek ve modernleşmenin aynı disiplin içinde ele alınmasını neredeyse imkânsızlaştırmıştır.

Geleneksel, kolektif, sözlü kültüre ve doğal akrabalık bağlarına dayalı, yanı sıra da modernleşen bir sosyal ve kültürel yaşamı karşılayan Alevilik ise yerli bir sosyal bilim anlayışının geliştirilemeyeşinin yarattığı güçlük ve sorunların tipik bir biçimde cisimleştiği bir fenomendir. Yerli bir sosyal bilim anlayışının geliştirilemeyeşinden kaynaklı yukarıda zikredilen sorunlar her şeyden önce Aleviliğin geleneksel yapısı ve geçirdiği sosyokültürel dönüşümün saha araştırmalarından beslenen

çalışmalarla çok yönlü olarak incelenememesine, buna bağlı olarak da bilimsel bir konu olarak sınırlarının yeterince belirlenememesi ve araştırma yöntemlerinin geliştirilememesine neden olmuştur. Aleviliğin ocak sistemi, talip yapısı, geleneksel organizasyon biçimine dair etnografik saha araştırmalarına dayalı sosyolojik çalışmaların üretilemeyişi, buna karşın Aleviliğin modernleşmesinin halkbilim ve antropoloji çalışmalarında yeterince ve çok yönlü olarak kendisine konu bulamayışının altında ise yine aynı sorundan kaynaklı disiplinler arası ayrışma bulunmaktadır. Bu sorunların bir diğer ve daha sıkıntılı olan sonucu ise nesnel bilimsel kavram ve kuramları üretmenin temel aracı olan bilimsel yöntem ve tekniklerin yeterince geliştirilemeyişi ve etkin bir biçimde kullanılmayışına bağlı olarak Alevilik araştırmalarının spekülative ve ideolojik söylemlere açık kaygan bir araştırma alanı hâline gelmiş olmasıdır. Bu durum, Aleviliğin bilimsel bir konu olarak tecessüm etmesini daha da güçleştirmiş, hem yerli hem de yabancı araştırmacıların çalışmalarında ilk günden bu yana yer aldığı şekliyle, bir sosyal mühendislik projesi olarak görülmesi eğiliminin güçlenerek devam etmesine neden olmuştur.

Sosyal bilimlerin ülkemizin özgün toplumsal gerçekliğiyle örtüşen bilimsel paradigmaları ve buna uygun metodolojileri geliştiremeyişinin yarattığı sorunları, Alevilik araştırmalarında kullanılan kavram, kuram ve yöntemlerde açıkça görmek mümkündür. Bu durumun akla ilk gelen somut örneği, Alevilik çalışmalarında yaygın bir biçimde kullanılan heterodoks, ortodoks, heretik, sekt ve senkretik kavramlarıdır. Bu kavramların 19. yüzyılın başlarından bu yana yerli ve yabancı bilimsel çalışmalarda Batılı bağlamı karşılayan içerikleriyle aynen kullanılmalarının -doğrudan ya da dolaylı olarak yerine getirdiği sosyal mühendislik projesi bir yana- yarattığı temel bilimsel sorun, Aleviliğin salt dinsel ve teolojik bir mesele olarak tanımlanmasıdır. Bu kavramlar, temelde Batı'nın dinsel geleneğini ve gelişimini karşılamak üzere kullanılan kavramlardır. Ancak Batıda sosyal bilimlerde -teoloji alanında hâlâ dinsel içerikleriyle kullanılmaya devam edilen- bu

kavramları sekülerleştirmiş ve diğer sosyokültürel fenomenleri karşılayacak nesnel bir içeriğe kavuşturmuştur. Bununla birlikte Alevilik araştırmalarına Batılı misyoner ve gezginler eliyle Hristiyan teolojisiyle özdeş içeriğiyle birlikte aktarılan zikredilen kavramlar anlamsal referanslarının Aleviliği karşılayıp karşılamadığına bakılmaksızın aynen kullanılmıştır. Bu kavramların sosyal, kültürel ve politik muhtevaları bir yana bırakılarak sadece dinsel içerikleriyle Alevilik çalışmalarına monte edilmeleri çok boyutlu sosyal, kültürel ve politik bir gerçeklik olan Aleviliğin teolojik bir çerçeveye indirgenmesine sebep olmuştur. Bu indirgeme, kolektif kimlik üretimiyle ilgili olarak yarattığı ampirik sorunlar bir yana bırakılacak olursa, Aleviliğin otantik geleneksel yapısının- ki bu yapının asıl dayanağı Türkiye kültürünün temel bileşeni olan atalar kültürüdür- Sami dinleriyle kurulan analogiler vasıtasıyla eritilmesine, buna bağlı olarak da Aleviliğin geleneksel ocak sistemi bir yana bırakılarak dinsel ya da ideolojik açıklamalara konu olmasına neden olmuştur. Bu kavramların dinsel içerikleriyle Alevilik çalışmalarına aynen aktarılışının üzerinden neredeyse yüz elli yıl geçmesine rağmen Batılı misyonerler ve gezginler eliyle Alevilik araştırmalarına dâhil edildikleri günkü anlamıyla kullanılmaya devam edilmektedir. Bu bakımdan, Türkiye’de sosyal bilimler, ne F. W. Hasluck, J. K. Birge, F. Babinger gibi Batılı araştırmacılar ne de Fuat Köprülü’nün Aleviliğe dair yaklaşım, kavram ve kuramlarının üzerine aradan geçen bunca zamana rağmen maalesef ne kavram ne de kuram olarak pek de bir şey ekleyebilmiş değildir. Hatta giderek hız ve yoğunluğunu artıran modernleşme ve buna bağlı toplumsal ve kültürel değişimin etkisiyle Aleviliğin çözüm ve yanıt üretilmesi gereken sosyal bir sorun mu, yoksa bilimsel yöntem ve yaklaşımlarla incelenmesi gereken sosyolojik/antropolojik bir sorun mu olduğuna dair kafa karışıklığı gün be gün artmış gözükmektedir. Öyle ki Batılı sosyal bilimlerin 19. yüzyılın başlarında ideal bir toplumu inşa etme sosyal mühendislik projesinin bir parçası olarak yoğunlukla kullandığı, toplumsal fenomenleri çözüm üretilmesi gereken sosyal bir sorun olarak gören

pozitivist paradigma Batıda çoktan tartışmaya açılmış olmasına rağmen Alevilik çalışmalarında hâlen etkisini ağırlıklı bir biçimde sürdürmektedir. Keza Aleviliği ele alan araştırmalar sosyolojik teoriler yerine, konuya dair pratik, pragmatik ve hatta politik çözümleri kapsayan sosyal teorileri üretmekten ve Aleviliği sosyal bir mühendislik girişiminin parçası olarak görmekten uzak kalamamaktadır.

Aleviliğe dair akademik çalışmalarda en baştan bu yana etkinliği belirgin bir biçimde hissedilen bu pozitivist yaklaşım sadece sosyal mühendislik anlayışıyla değil, metodolojisi itibariyle de Aleviliğin bilimsel bir inceleme konusu haline getirilmesini zorlaştırmıştır. Geleneksel Aleviliğe dair etnografik çalışmaların parmakla sayılacak kadar az olması pozitivist paradigmanın geleneği irrasyonel bir gerçeklik olarak görmesi ve bilimsel inceleme alanı dışında bırakması, yanı sıra da ölçmeye dayalı nicel yöntemleri tercih etmesiyle ilişkilidir. Bu pozitivist eğilim, sadece geleneği değil, Aleviliğin sosyokültürel değişimini açıklamakta da yetersiz kalmıştır. Aleviliği düz bir çizgi halinde ilerleyen evrimci bir gelişim fikri temelinde açıklayan, öncül formlarını ilkel ve gelişmemiş olarak gören ve ısrarla Aleviliğe bir kök ve orijin arayan bu pozitivist yaklaşım, Aleviliği döngüsel bir değişim süreci bağlamında, çoklu sosyal ve kültürel etkenleri dikkate alarak incelemeyi imkânsızlaştırmıştır. Aynı pozitivist paradigma evrimci yaklaşımıyla Aleviliğin orijininin ve tarihi köklerinin ne olduğuna dair tartışmaları Alevilik çalışmalarının temel sorunlarından birisi haline getirmiş, böylelikle Aleviliğin mevcut ampirik sosyal gerçekliğini araştırmak yerine Aleviliğin nasıl tanımlanacağı meselesine odaklanan hakim bir eğilimi açığa çıkarmıştır. Kök ve orijin tartışmaları temelinde gerçekleştirilen akademik çalışmalar, Aleviliği farklı dinî geleneklerle kurulan analogilerden hareketle ele almıştır. Bu analogik eğilim ise Aleviliği sürekli olarak bir başka sosyal fenomene kıyasla açıklamaya, özgün ve orijinal bir sosyal ve kültürel fenomen olduğu, varoluşsal köklerinin kendi sosyal ve kültürel gerçekliği içinde aranması ve bilimsel olarak incelenmesi gerektiği gerçeğinin gözden kaçmasına neden

olmuştur. Büyük çoğunluğu oldukça spekülâtif olan ve Aleviliğe teolojik orijin atfederek ayrı bir din olarak tanımlamakla ilgilenen bu kök ve orijin arayışı akademiden gündelik hayata taşan ve hâlen hararetle tartışılan “Alevilik nasıl tanımlanmalıdır?” saçma sorununu üretmekten başka bir işe de yaramamıştır. Aleviliğin nasıl tanımlanacağı sorunu ise tanımlamanın kendisinin bir hâkimiyeti imleyen doğasının bir sonucu olmak üzere Aleviliği kimin nasıl inceleyeceğine kadar uzanan bir çerçeveden Alevilik araştırmalarını yönlendiren akademik iktidar alanlarını yaratmıştır. Gündelik hayatta da uzantıları olan söz konusu akademik tekelleşme, Aleviliğin sosyal gerçekliğine miyop bakan eğilimi güçlendirmiş, dahası Aleviliği sosyal politikaların ve ideolojik algıların ardında zorlukla fark edilen, hak ettiği ölçüde bilimselleştirelemeyen ve nesnel araştırmalara konu olamayan sosyal ve kültürel bir fenomen hâline getirmiştir.

Sonuç olarak diğer pek çok toplumsal ve kültürel fenomen gibi Alevilik de ülkemiz sosyal gerçekliğini açıklayabilecek yerli bir sosyal bilim anlayışının geliştirilemeyeşine bağlı sorunlardan payına düşeni almıştır. Bilim, ontolojik dayanağı olan sosyal gerçekliği açıklama ilkesi temelinde evrensel olsa da, sosyal gerçekliğin ontolojisini dikkate alma zorunluluğu temelinde yerel olmak zorundadır. Bu yerellik sosyal gerçekliğin bilimsel varsayımlara göre değil, bilim anlayışının sosyal gerçekliğe göre şekillendirilmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir. Bu minvalde olmak üzere Alevilik araştırmacılarına ve araştırma enstitülerine düşen, Aleviliği bir sosyal sorun olarak değil, sosyolojik sorun olarak görmek, bu sosyal gerçekliği farklı boyutlarıyla birlikte ele almaya olanak tanıyacak bir bilim anlayışı ve buna uygun metodolojiyi geliştirmek, böylelikle Aleviliği bilimselleştirmek ve bilimsel bir inceleme konusu haline getirmektir. Ayrıca, Alevilik araştırmalarında etkisini yoğun bir biçimde hissettiren, sosyal gerçekliğe uygun kavram ve kuram geliştirmek yerine kavram ve kuramlar üzerinden sosyal gerçekliğe yön veren, onu tanımlamaya ve şekillendirmeye yönelik pozitivist bilim anlayışını sorgulamak ve alternatiflerini üretmektir. Keza

Batılı sosyal bilimler kültür odaklı mikro yaklaşımları ve anlayıcı paradigmayı çoktan gündemine taşımasına ve sosyal bilimler içindeki disiplinler arası ayrışmanın yarattığı sorunları tartışmaya koyulmasına rağmen ülkemiz sosyal bilimlerinin kendi gerçekliğiyle özdeş özgün bir paradigmayı ya da Alevilik gibi doğası gereği multidisipliner toplumsal ve kültürel fenomenlere dair yeni bir bilim anlayışını ve metodolojiyi geliştirdiğinden bahsetmek neredeyse imkânsızdır. Öte yandan farklı disiplinleri ilgilendiren boyutuyla Aleviliğin multidisipliner bir yaklaşımı gerektirdiğinde kuşku bulunmasa da bu multidisipliner yaklaşımın geliştirilmesi, ilgili alanların her birinin kendi yöntemlerini kullandığı uyumsuz bir çoksesliliğe değil, ortak bir metodolojinin geliştirilmesine bağlıdır. Hatta sosyal gerçekliği çok yönlü olarak ele almayı olanaksızlaştıran disiplinler arası ayrışmaları ve buna bağlı metodolojik farklılıkları bir yana bırakarak yerli ve düşünömsel bir sosyal bilimlerin geliştirilmesine bağlıdır. Alevilik araştırıcılarına düşen bir diğler önemli görev de özellikle Batılı araştırmacıların çalışmalarında baskın olarak görölen, bilimsel araştırmaları kimliğı kurgulatmanın meta-sosyolojik bir atıf çerçevesi olarak tasarlayan eğilimi bilimsel yöntemlerle gerçekleştirilmiş akademik araştırmalar vasıtasıyla eleştirmek ve Aleviliğı bilimsel bir inceleme konusu olarak ele almakta ısrarcı olmaktadır.

Doç. Dr. Ali Selçuk*

---

* Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi-KAYSERİ, e-posta: aliselcuk33@hotmail.com

ALEVİLİK ÇALIŞTAYI RAPORU

1) Alevilik, kendine özgü sosyokültürel bir olgudur. Dolayısıyla Aleviliğin “ne olduğu”, “nasıl tanımlanması gerektiği” gibi sorunlar, başka bir toplumsal olgu açısından tanımlanmasından ziyade, bizzat Aleviliğin kendi iç dinamiklerinin ortaya çıkarılarak çözüme kavuşacaktır. Bu sorunun devam etmesinin en önemli nedeni etnoğrafik alan araştırmalarına gerekli önemin verilmemesi olarak görülebilir. Zira alanda karşımıza literatürde resmedilen Alevilikten bambaşka bir Alevilik olgusuyla karşılaşmaktayız. Örneğin araştırmacılar tarafından Anadolu Aleviliğinin kutsal kitabı olarak adlandırılan “Buyruk” ile alan araştırmaları sonucu alevi topluluklardan elde ettiğimiz veriler arasında birbirine zıt unsurlar yer almaktadır. Yerli ve batılı Alevilik literatüründe Aleviliğin sadece inanca indirildiğini ve bunun da toplumsal bütünlüğümüzü parçalamaya yönelik olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla Aleviliğin oluşum ve kökenleri bizzat kendi sosyokültürel yapısında bilimsel olarak etnoğrafik alan araştırmalarıyla ortaya çıkartıldığında Aleviliğin sadece inançsal değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel, dinsel ve siyasi bir oluşum olduğu gerçeğiyle karşı karşıya gelinecektir. Aynı zamanda etnoğrafik alan araştırmaları sayesinde Aleviliğin kendine özgü sosyokültürel bir olgu olduğu, başka bir toplumsal olgu açısından tanımlanmasına gerek kalmayacağı ortaya çıkarılacaktır. Yapılacak alan araştırmalarının genellemeden uzak, özellikle “ocak” merkezli olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

2) Öncelikle Alevilik enstitüsünde lisansüstü eğitime başlanılmalıdır. Lisansüstü eğitimin disiplinler arası olmasına önem verilmeli, dolayısıyla enstitü anabilim dallarının kurulmasında disiplinler arası kriter göz önünde bulundurulmalıdır. Enstitüde açılacak anabilim dalları arasında özellikle sosyoloji, tarih, halk bilimi ve antropolojiye yer verilmelidir. Zira Alevilik üzerine yapılacak etnoğrafik alan araştırmaları

özellikle bu dört bilim dalını kapsayan disiplinler arası nitelik gerektirmektedir. Lisansüstü öğrenci alımında bu durum göz önünde bulundurulmalı, ayrıca açılacak ortak derslerle söz konusu disiplinler arasılik sağlanmalıdır.

3) Diğer taraftan enstitü lisansüstü öğrencilerine Anadolu coğrafyası dışındaki Türk hinterlandında yer alan Alevi ve Bektaşî topluluklar üzerinde etnoğrafik alan araştırmaları yaptırılmalıdır. Böylelikle hem Anadolu Aleviliği ve Bektaşîliği ile diğer coğrafyadaki Alevilik Bektaşîlik anlayışının temel kök pradiğmaları ortaya çıkarılmış olacak hem de Aleviliğin farklı coğrafyalarda kültürel etkilerle nasıl evrildiği anlaşılacaktır.

4) Enstitü kütüphanesinde yazılı ve dijital Alevi ve Bektaşî külliyyatının oluşturulması ve konuyla ilgili çalışmalar yapan akademisyenlerin hizmetine sunulması gerekmektedir. Aynı zamanda etnoğrafik alan araştırmaları ürünleri bu kütüphanede kayıt altına alınmalıdır. Diğer taraftan Alevilik ve Bektaşîlik açısından da zengin bir koleksiyona sahip olan Başbakanlık Osmanlı Arşivlerindeki ilgili belgeler temin edilip lisansüstü öğrencilerine disiplinler arası nitelikte çalışmalar yaptırılmalıdır.

Doç. Dr. Özlem Demirel Dönmez*

---

* İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi-
MALATYA, e-posta: ozlem.demirel@inonu.edu.tr

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

Alevilikle ilgili terim ve kavramlar konusunda bir birliktelik bulunmadığı gibi pek çok terim ve kavramın anlam ve analizine tek bir kaynaktan ulaşmak oldukça zordur. Çünkü Alevilik-Bektaşilikle ilgili terim ve kavramların tamamını içeren kapsamlı bir sözlük mevcut değildir. Aleviliğin önemine binaen böyle bir eserin olmayışı ciddi bir eksiklik olup bu eksiklik Alevilikle ilgili yapılan çalışmalarda hissedilmektedir.

Aleviliğin temelinde sözlü kültürün olması ve sözlü kültür yoluyla yaygınlaşması, kavramların isimlendirilmesi ve anlamlandırılması konusundaki farklılaşmaların sebeplerinden biridir. Bunun yanında halk kültürüne dayalı eserler ile daha eğitilmiş bir kesim tarafından vücuda getirilen eserlerde kullanılan kavram ve kelimelerin aynı olmayışı diğer bir sebeptir.

Alevilik-Bektaşilik terimler sözlüğünü hazırlamak istediğimizde karşımıza çıkan birinci soru, bu sözlükte yer alacak kelimelerin hangi kaynağa dayanacağıdır. Bu kaynak bugün halkın kullandığı sözlü kültür malzemesi esas alınarak mı oluşturulacaktır yoksa yazılı eserlere mi dayanacaktır? Alevilik-Bektaşilik terimleri sözlüğünün amacına hitap edebilmesi için ne sözlü kültürü ne de yazılı kültürü saf dışında bırakmak mümkün değildir.

Böyle bir çalışmaya başlarken ilk olarak Alevilikle ilgisi olduğuna inanılan ulaşılabilecek en eski yazılı kaynaklardan başlayarak bu eserler taranmalı ve eserlerde yer alan kavramlar belirlenmelidir. İkinci aşama olarak sözlü kültüre ait ulaşabildiğimiz kadar kaynağa ulaşıp onlarda yer alan kavramlar tespit edilmelidir ki bu yazılı eserlere ulaşmak kadar kolay bir iş değildir. Aleviliğe ait sözlü kültür kaynağına ulaşmak, Aleviliğin yaşandığı coğrafyalardaki halka ulaşmak anlamına gelmektedir.

Alevilik-Bektaşılık Terimleri Sözlüğü'nün oluşturulmasında taranması elzem olan yazılı eserleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Nehcü'l Belağa,
2. İmam Cafer Sadık'ın Buyruk'u,
3. Hacı Bektaş Velî, Makâlât, Besmele Şerhi, Fatıha Tefsiri,
4. Pir Sultan Abdal, Şiirleri,
5. Cönkler,
6. Fütüvvetnâmeler,
7. Maktel-i Hüseyinler,
8. Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Mersiyeleri,

Sözlü kaynakçanın elde edilebilmesi için Aleviliğin yoğun olarak yaşandığı coğrafyalara gidilerek halkın kullandığı terim ve kavramlar tespit edilmelidir. Bu zorlu bir çalışma olup alanın uzmanlarından oluşan bir ekip gerektirmektedir.

Mülakat metinleri derlenmek üzere öncelikli olarak gidilmesi gereken yerler¹⁹:

1. Akdeniz Bölgesi

- 1.1. Kahramanmaraş: Pazarcık, Elbistan, Afşin İlçeleri.
- 1.2. Hatay: Samandağ, Altınözü, İskenderun İlçeleri.
- 1.3. Mersin: Tarsus, Mut İlçeleri.
- 1.4. Adana: Ceyhan, Seyhan, Tufanbeyli İlçeleri.
- 1.5. Antalya: Finike, Elmalı İlçeleri.

2. Doğu Anadolu Bölgesi

- 2.1. Malatya: Arguvan, Akçadağ, Doğanşehir, Hekimhan İlçeleri.
- 2.2. Sivas: Merkeze bağlı 21 köy ve Divriği, Zara, Kangal, İmranlı, Hafik, Gürün, Şarkışla, Yıldızeli İlçeleri.
- 2.3. Tunceli: Mazgirt, Pülümür, Ovacık, Pertek, Çemişgezek, Hozat, Nazmiye İlçeleri.
- 2.4. Bingöl: Kiğı, Yayla Dere, Adaklı, Yedisu, Karlıova İlçeleri.

¹⁹ <http://www.zohreanaforum.com/alevi-koyleri-asiretler-ocaklar/1951-alevi-koyleri.html>-25.05.2017.

2.5. Erzinan: Merkeze bağlı 37 köy ve Basköy, Otlukbeli, Tercan İlçeleri.

2.6. Erzurum: Hınıs, Aşkale, Tekman İlçeleri.

2.7. Elazığ: Karakoçan, Keban İlçeleri.

3. Ege Bölgesi

3.1. İzmir: Kınık, Bergama, Kemalpaşa İlçeleri.

3.2. Aydın: Söke, Kuyucak İlçeleri.

3.3. Denizli: Sarayköy, Honaz İlçeleri.

3.4. Muğla: Ortaca, Fethiye İlçeleri.

4. Güneydoğu Anadolu Bölgesi

4.1. Adıyaman: Merkeze bağlı 57 köy ve Besni, Gölbaşı İlçeleri.

4.2. Diyarbakır: Bismil İlçesi.

4.3. Gaziantep: Yavuzeli, Nurdağı, Araban ilçeleri.

5. İç Anadolu Bölgesi

5.1. Ankara: Çubuk, Kalecik, Beypazarı İlçeleri.

5.2. Çorum: Alaca, Mecitözü, Sungurlu, Ortaköy İlçeleri.

5.3. Kayseri: Sarız, Sarıoğlan, Pınarbaşı İlçeleri.

5.4. Kırıkkale: Salakyurt, Delice İlçeleri.

5.5. Nevşehir: Hacıbektaş İlçeleri.

5.6. Yozgat: Sorgun, Çekerek, Akdağmadeni İlçeleri.

5.7. Tokat: Merkeze bağlı 30 köy ve Almus, Artova İlçeleri.

6. Karadeniz Bölgesi

6.1. Ordu: Ünye, Ulubey, Fatsa İlçeleri.

6.2. Amasya: Merzifon, Göynücek, Hamamözü İlçeleri.

6.3. Giresun: Çamoluk, Şebinkarahisar.

6.4. Samsun: Ladik, Havza, Alaçam İlçeleri.

6.5. Gümüşhane: Şiran, Kelkit İlçeleri.

7. Marmara Bölgesi

7.1. Balıkesir: Merkeze bağlı 17 köy ve Edremit, Bigadiç İlçeleri.

7.2. Çanakkale: Merkeze bağlı 24 Köy.

Yapılacak olan geniş çaplı bir mülakat çalışması neticesinde şu önemli sonuçlar elde edilecektir:

1. Zamanın etkisiyle hızla kaybolan Aleviliğin sözlü kaynakçası kayıt altına alınarak yok olması engellenecektir.
  2. Alevilik-Bektaşiliğin halk tarafından nasıl kavramlaştırıldığı ve aslında Alevilik-Bektaşiliğin halk tarafından nasıl idrak edildiği, nasıl yaşandığı tespit edilecektir.
  3. Yazılı kaynaklarda yer alan Alevilik ile halkın yaşadığı ve algıladığı Aleviliğin birbiriyle çelişen ve örtüşen yönleri ortaya çıkacaktır.
- Halkta bulunan el yazması eserlere ulaşma imkânı doğacaktır.

Doç. Dr. Mehmet Çeribaş*

---

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Nevşehir. E-posta: ceribas@nevsehir.edu.tr

ALEVİ BEKTAŞI ÇALIŞMALARIYLA İLGİLİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yöntem Sorunu

Alevi inanç sistemi üzerine ortaya konulan çalışmalarda temel sorunlardan birisi ve belki de en önemlisi yöntem sorunu olarak görülmektedir. Söz konusu yöntemi, kuramsal ve alan araştırması şeklinde iki grupta değerlendirmek mümkündür. Kuramsal anlamda yöntem sorunun başında her bilim dalının sorunlara kendi yöntemlerini kullanarak çözüm üretmeye çalışması gelmektedir. Sosyoloji, dinler tarihi, ilahiyat gibi bilim dallarına mensup araştırmacıların sadece tek tip bir yöntem üzerine inşa ettikleri çalışmalar, Alevilikle ilgili sorunları çözmekten çok daha da karmaşık hale getirmektedir. Sorunlara sadece bir cepheden bakarak değil, farklı bilim dallarının inceleme metotlarından yararlanarak disiplinlerarası yaklaşımların uygulanması gerekmektedir. Kuramsal olarak, çoklukla Alevi inanç sistemi üzerine yapılan tez çalışmalarında, tezin başlığıyla içerik arasında uyumsuzluklar yer almaktadır. Yine tezlerde uygulanacağı söylenen kuramın metin içerisinde ne başlıklarda ne de herhangi bir bölümde görülmediği tespit edilmiştir. Böylelikle Alevi inanç sisteminin bir ya da birkaç sorununu çözme girişimleri üzerine odaklanan çalışmalar, başka sorunları beraberinde getirmektedir.

Öte yandan yöntem sorunları bağlamında değerlendirilecek ikinci önemli nokta alan araştırmalarıdır. Alan araştırmalarında, kaynak kişilere *Allah var mı? Kurban kesiyor musunuz? Oruç tutulur mu?* gibi Alevi toplumunun inancını *ötekileştirerek* sorgulayan soruların sorulması bilimsel yöntemden uzak, dolayısıyla Aleviliğe taraflı gözle bakılmasına neden olmaktadır. Bunun için Aleviliği sorgulayan değil de “inanç-ritüel-kültür” bağlamında bilimsel ve tarafsız alan araştırması sorularının hazırlanmasına gidilmelidir. Alan araştırmalarıyla ilgili bir diğer mesele, dar alandan derlenen

bilgilerin Alevi inancına yönelik genel önermelerle sonuçlandırılmasıdır. Bu doğrultuda Alevilikle ilgili genel çalışmaların söz konusu inanç sisteminin tarif ve tanımını bulanıklaştırdığı, inanç sistemini daha karmaşık hale getirdiği dolayısıyla tematik çalışmaların yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Alevi Bektaşilik üzerine yapılan çalışmalarda, sadece yazılı kaynaklardan hareket edilerek çözümleme yolunun tercih edilmesi söz konusu inanç sisteminin yaşayan ve dinamik özelliğinin göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Yazılı kaynaklar, Alevi inanç sisteminin algılanması ya da anlamlandırılması noktasında tek kaynak değildir. Alevilik geçmişten günümüze *sözlü* olarak üretilen bir aktarım mekanizmasına sahiptir. Dede ya da ocakzadeler belirli bir hiyerarşik düzen içerisinde gelenekten aldığı, gördüğü, öğrendiği inanç değerlerini yine geleneksel olarak gelecek nesle aktarmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, alan araştırmalarına daha fazla önem verilmesi gerekmektedir. Sonuçta yazılı kaynaklar da sözlü kaynaklardan aktararak oluşturulmuş metinlerden meydana gelmektedir.

Kavram Sorunu

Alevilikle ilgili yapılan çalışmalarda yöntem sorunlarıyla ilintili kavramsal sorunların olduğu görülmektedir. *Amasya Aleviliği*, *Çorum Aleviliği*, *Diyarbakır Aleviliği* şeklinde bölgesel tanımlama ve sınıflandırma çalışmaları, bilimsel yaklaşımdan uzak bir algılama sorununu oluşturmaktadır. Sözü edilen sınıflandırmada, Alevi inanç sisteminde üst yapı kurumu olarak görülebilecek ve birbiriyle bağıntılı olan ocak ve dedelik kurumunun görmezden gelinmesi söz konusudur. Dolayısıyla bölgesel çalışmalarda ocak kurumunun dikkate alınarak incelenmesi elzemdir.²¹ Ancak tematik çalışmalarda

---

²¹ Konuyla ilgili olarak bk. Mehmet Ersal (2016). "Alevilik Çalışmalarında Uygulanacak Metodoloji Üzerine Tespitler ve Öneriler". 2. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Hoşgörü ve Barış Sempozyumu Bildirileri. 8-10 Ekim 2016. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları. s. 260-276.

ocak üzerinden inceleme yapmak dar kapsamlı yöntem problemini meydana getirecektir. Söz gelimi Alevilikte *musahiplik* üzerine bir inceleme yapılmak istense, sadece ocak merkezli bir çalışmayla sözü edilen konunun irdelenmesi mümkün görünmemektedir. Tek bir ocak üzerinden musahiplikte geçen inanç ve ritüel uygulamaları tanımlamak, kavramak ve sistematik anlamda incelemek bilimsel anlayıştan uzak görünmektedir. Sadece ocak merkezli çalışmalar, inceleme alanının daraltarak tematik incelemelerin önünü kapatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında tematik konular üzerine yapılacak çalışmalarla ocak merkezli yapılacak çalışmaların belirli bir sistem içerisinde ortaya konulması gerekmektedir.

Alevi, Bektaşî, Çepni, Tahtacı kavramlarının ne olduğu, söz konusu farklı adlandırmaların niçin yapıldığı, belki kavramsal sorunun temelini oluşturmaktadır. Yine *Nusayri* ya da *Arap Aleviliği* kavramlarını Alevilik kavramı adı altında değerlendirmek ne kadar doğrudur? Alevi inanç yapısı, ritüel uygulamaları ve hiyerarşik düzeniyle Nusayri zümrelerinki arasında pek çok fark vardır. Sözü edilen grup ile Alevi zümreler arasında karşılaştırmalı olarak ciddi alan araştırmalarının yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

İdeolojik Sorun

Alevi inanç sistemiyle ilgili yapılan çalışmalarda karşılaşılan bir başka sorun, Aleviliğe dini ve siyasi ideolojik yaklaşımlardır. Özellikle kentlerde yaşayan/yaşatılmaya çalışılan Alevilik, inanç aktarımını ocak ve dede bağlamından uzaklaştırmış cem evleri, dernek ve vakıfların kontrol mekanizmasına devretmiştir.²² Söz konusu dernek ve vakıfların siyasi bir ideolojiyle yürütülmesi ya da Aleviliği belirli bir siyasi doktrine entegre etme çabası Alevi inancının işleyişinde birtakım bozulmalara sebep olmuştur. Bu bağlamda, kentlerde yaşayan Alevi kesimin inanç değerlerini yaşatabilmeleri için başvurdukları dernek, vakıf ve cem evlerinin

²² Ayrıntılı bilgi için bk. Ali Yaman (2003). “Anadolu Alevilerinde Otoritenin El Değiştirmesi: Dedelik Kurumundan Kültürel Organizasyonlara”. *Bilgi Toplumunda Alevilik*. Haz. İbrahim Bahadır. Almanya: Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yayınları.

işlevlerinin ne olduğuyla ilgili ciddi alan araştırması çalışmalarına ihtiyaç vardır. Dini ideolojik anlamda ise kentlerde *Erkânda Birlik* adı altında çeşitli çalışmaların yürütülmesi Alevilikte *yol bir sürekin bin bir düsturunu* yok ederek, Alevi inancının sürekliliğini sekteye uğratmaktadır. Dolayısıyla gelecek nesle aktarılan inanç, bir önceki nesle göre farklılık oluşturacak, Alevilik baskın siyasi ve dini otoritenin merkezi etrafından yürütülmeye başlayacaktır.

Dini ideolojik yaklaşımlara ek olarak, ilahiyat merkezli çalışmalarda, Aleviliğin daha çok Sünni İslam akidelerine göre yorumlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Sözü edilen çalışmalarda araştırmacıların subjektif yaklaşımlar sergilediği, dolayısıyla Alevi inanç sisteminin kabullerini nesnellikten uzak bir algıyla anlamlandırdığı sonucu çıkmaktadır.

Sonuç

Alevilik Bektaşılık, çeşitli bilim dallarının ilgi alanı içine giren çok geniş bir inanç ve kültür sistemine sahiptir. Söz konusu sistemi oluşturan ve destekleyen alt yapı unsurlarının her biri farklı inceleme alanına işaret eder. Dolayısıyla Alevilikle ilgili çalışmalar disiplinlerarası bir bakış açısıyla yapılmalıdır. Duygusal, ideolojik, salt yazılı kaynakları kullanma gibi yaklaşımlar, bir yandan Alevi inanç ve toplumunun değer yargılarını zedelerken diğer yandan ortaya konulan çalışmaları karmaşıktırmaktadır. Bu bağlamda, Türk kültür ekolojisinin anlam alanlarından biri olan Alevi Bektaşî inancı, bilimsel etik anlayışı doğrultusunda incelenmelidir. Söz konusu inanç adı altında özellikle üniversitelerde açılan çeşitli kurumların işleyişini tamamen nesnel değerler üzerinden inşa etmesi, karşılaşılabilecek birçok sorunun önüne geçecektir, kanaatindeyiz.

Doç. Dr. Hiroki Wakamatsu*

---

* Toros Üniversitesi, Alevilik-Bektaşılık Araştırma Uygulama Merkezi Müdürü-MERSİN.
e-posta: hiroki.wakamatsu@toros.edu.tr

HACI BEKTAŞ VELİ VE ALEVİLİK-BEKTAŞILIK ARAŞTIRMALARI AKADEMİK ÇALIŞTAYI RAPORU

12/05/2017 tarihinde Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Uygulama ve Araştırma Enstitüsü tarafından düzenlenen Hacı Bektaş Veli ve Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Akademik Çalıştayı'nda sonuçlanan bildirgesi istinaden T. C. Toros Üniversitesi Alevilik-Bektaşilik Uygulama ve Araştırma Merkez Müdürlüğü olarak teklifler ve önerileri sunmak istiyoruz. Ayrıca çalıştayı sonuç bildirgesi de Üniversitemiz Rektörümüz Prof. Dr. Yüksel ÖZDEMİR'le de paylaşılmaktadır.

Enstitünüzün Misyonu, Vizyonu ve Amaçlar şunlardır;

Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşi düşüncesini bilimsel yöntemlerle araştırarak bir birikim oluşturmak.

Bu alandaki güncel sorunları tespit ederek çözüm önerileri üretmek; bunları eğitim ve kitlesel faaliyetler yoluyla evrensel insanlık değerleri bağlamında geliştirmek ve tanıtmak.

Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşi düşüncesinin temel değerlerinden, kurucu ilkelerinden hareketle bilimsel araştırma, eğitim, yayın ve kitlesel faaliyetler yapan; toplumu aydınlatan ve birlikte yaşama kültürüne hizmet sunan öncü bir kurum olma yolunda tespitler yapmak, çözüm önerileri ortaya koymak.

Bu konseptte doğrultusunda bilimsel çalışmalarınıza katkıda bulunmak üzere Merkezimizin rolü ve Merkezimizin faydalarından bahsetmek istiyoruz. Bilimsel çalışmalar toplumsal sorunlarını problemlerini doğru olarak tespit etmektir. Bu bilimsel çalışmaların temel kuralı Merkezimiz tarafından da paylaşılmaktadır.

Toros Üniversitesi Alevilik-Bektaşılık Uygulama ve Araştırma Merkezi olarak teklifte bulunmak istediğimiz konu şunlar;

Literatür çalışmalarının iyi incelenmesi.

Vatikan Kütüphanesi, SOAS (Londra), INALCO (Paris) ve Washington Arşivleri başta olmak üzere Avrupa ve Amerika'da bulunan arşiv kaynaklarının incelenmesi.

Batı dillerine sahip olan uzmanların çalıştırılması.

Eski arşiv kaynaklarının iyi incelenmesi

Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde yazılan kaynaklar.

Osmanlıca, Arapça ve Farsça dillerine sahip olan uzmanların çalıştırılması.

Yüksek Lisans ve Doktora Programlarına katkı.

Üniversitemizde ilgili alandaki bölümler bulunmamasına rağmen konu ile ilgili çalışmaları yapmak istediği öğrencilerimizi Enstitünüze yönlendirilmesi.

Merkezimizin ve Üniversitemizin imkânlarıyla Enstitünüze katkıda bulunmak.

Disiplinler arası çalışmalar;

Tarih

Edebiyat

Halkbilim

Antropoloji

Sosyoloji

İlahiyat

Siyasi ve iktisadi bilimler

Doç. Dr. Bülent Bayram*
Öğr. Gör. Hamidreza Sohrabiabad**

---

* Kırklareli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölüm Başkanı,
e-posta: bulentbayram01@hotmail.com

** Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü Müdür Yardımcısı, Nevşehir.
e-posta: hamidrezasohrabiabad@nevsehir.edu.tr

ALEVİLİK BEKTAŞİLİK ARAŞTIRMALARINDA GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURULMASI GEREKEN HUSUSLAR

Alevilik ve Bektaşilik ile ilgili araştırmaların daha doğru sonuçlara varması, bilimsellik açısından zenginleşmesi ve bu alandaki çözülmeye muhtaç kimi soruların aydınlığa kavuşması için üzerinde durulması gereken bir kaç konu öneri mahiyetinde aşağıda belirtilmiştir. Umarız ki bu naızane fikirler bilim insanları ve araştırmacılar tarafından kabul görür.

Alevi ve Bektaşi inanç sistemi ve bu inana bağlı toplulukların oluşumu ve ortaya çıkışının aydınlığa kavuşması için tarihi araştırmaların ağırlık kazanması gerekmektedir. Bu bağlamda Alevi-Bektaşi araştırmaları, Anadolu coğrafyasıyla sınırlı tutulmamalıdır. Türk-Türkmen insanının Orta Asya, tarihi Horasan, tarihi Azerbaycan, ve günümüzde İran'ın siyasi sınırları içerisindeki bölgelerden Anadolu ve Balkanlara izlediği rota takip edilmeli, bu hareket sürecinde karşılaştığı ve kaynaştığı topluluklarla münasebetleri ele alınmalı, etkileşim ve sentezler mercek altına alınmalıdır. Bununla beraber, Türk-Türkmen topluluklarının tarihi göç ve hareketleri sürecinde karşılaştıkları sosyo-kültürel ve siyasi hadiseler incelenmelidir. Bu bağlamda tarihi süreçte Alevi ve Bektaşi inanç tarzının ortaya çıkışında rol oynayan coğrafi Şartlar, sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik Őartların bu inanç tarzının ve bu inana bağlı toplulukların üzerindeki etkisinin ele alınması önem arz etmektedir. Tabiidir ki yukarıda zikredilen coğrafyalardaki bu inanç sistemine bağlı-yakın Türk-Türkmen dışındaki diğer etnonimler de göz ardı edilmemeli, ele alınmalı ve Anadolu'daki Alevi ve Bektaşi kültürü ile ortaklıklar ve farklılıkları araştırılmalıdır.

Bir tarikatın halefi olan Safevi İmparatorluğu tarihi, tarafsız bir biçimde ele alınmalıdır. Sufi bir tarikattan devlete, devletten imparatorluğa giden Safevi Devletinin sosyo-kültürel, siyasi ve itikadı

özellikleri dönemsel olarak araştırılmalıdır. Toplumsal olarak Tarikat-ı Safeviyye/Erdebil Tarikatı/Fırka-yı Naciye/Sufiyan-ı Kızılbashiye/Millet-i Caferî ve siyasi olarak Devlet-i Kızılbashiye/ Devlet-i Caferi/Devlet-i Şia-yı Safevi ve nihayetinde Safevi Devletinin değişim ve dönüşümleri incelenmeli sebep ve sonuçları ortaya konmalıdır. Söz konusu devletin siyasi ve kültürel havzasında yer alan diğer topluluklara etkileri ele alınmalıdır. Safevi Devletinin hâkimiyeti altında bulunan coğrafyalardaki diğer tarikat, cemaat ve inanç sistemleri örneğin; Nurbahşiyye, Muşşaiyye, Nimet'ullahî, Nizariye, Ehl-i Hak vs. araştırılmalı ve bunların günümüz Anadolu Alevilik ve Bektaşılığı ile inançsal ve ritüelleri açısından etkileşimleri karşılaştırılmalıdır.

Safevi Devletinin selefleri olan Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmen Devletlerinin tarihi, yeni bulgular ışığında ele alınmalıdır. Söz konusu devletlerin sadece siyasi tarihi değil aynı zamanda içtimai, kültürel ve özellikle dini ve inançsal boyutlarına ağırlık verilmelidir. Bu çerçevede Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletlerinin izlediği dini siyaset ve özellikle tebaalarının itikadî özellikleri araştırılmalı bu devletlerin hakimiyet alanlarındaki halkın inanç sisteminin sonraki devletlerin dini siyasetlerinin üzerindeki etkileri ele alınmalıdır.

Orta Asya ve Büyük Horasan'ın arasında köprü rolüne sahip olan günümüz İran'ın siyasi coğrafyasında yaşayan alevi toplulukları arasında araştırma yapılmalıdır. Günümüzde, topluma kapalı bir şekilde yaşayan ve bunun sayesinde eski gelenek ve ritüellerini muhafaza edip yaşatan Alevi toplulukları arasında yapılan alan araştırmalarından elde edilen verilerin Türkiye'de yapılan Alevi Bektaşî araştırmalarına büyük fayda sağlayacağı kanısındayız.

Son olarak özellikle Mısır, Suriye, Lübnan ve İran'da tasavvuf ve Aleviliğin farklı kolları hakkında mevcut telif eserler ve özellikle el yazma eserlerin tespit edilmesi ve Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü bünyesinde bu eserlerden oluşan bir kütüphanenin bulunması hayati önem arz etmektedir. Bu sayede bir taraftan akademisyen ve araştırmacılara kaynak teşkil edilecek diğer taraftan ise

bu kaynaklar ülkeye kazandırılacaktır. Bu eserlerin önemini göstermek için örneğin Türkiye’de yaşayan Nusayriler hakkında yapılan araştırmalarda Lübnan ve Suriye’de yaşayan Nusayriler hakkında yapılan araştırmaların bulunması, Mısır’da İsmâiliye ve İran’da yukarıda anılan konularla alakalı el yazması eserler, ana kaynaklar, kitap ve tezlerin bulunması hayati önem arz etmektedir.

Doç. Dr. Hasan Yavuzer*

---

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi,
Nevşehir. E-posta: hasanyavuzer@nevsehir.edu.tr

ALEVİLİK- BEKTAŞILIK ÜZERİNE AKADEMİK ÇALIŞMALAR VE TESPİTLER

1992 yılında Yüksek Lisans Tezimi ile başladığım Alevilik ve Bektaşilik üzerine çalışmalarım doktora ve doçentlik çalışmalarım boyunca da devam etti. Halen de aynı konular üzerinde çalışmaya devam etmekteyim.

Yüksek Lisans tezimde Nevşehir Hacıbektaş ilçesinde “Hacıbektaş Yöresi Bektaşi İnançlarının Din Sosyolojisi Yönünden İncelenmesi” başlıklı bir alan araştırması yaptım. Konuyla ilgili literatür taramasından sonra Hacıbektaş ilçesinde yaptığım alan araştırmasında ilçe merkezi, köyler ve Hacı Bektaş Veli Anma törenlerinde inceleme, gözlem ve mülakatlar gerçekleştirdim.

Yaptığım inceleme, araştırma ve çalışmalardan elde ettiğim bilgi, belge ve ulaştığım sonuçları “Hacıbektaş Yöresi Bektaşi İnançlarının Din Sosyolojisi Yönünden İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezimde değerlendirdim.

“Dini Otorite ve Teşkilatların Sosyolojik Analizi (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)” başlıklı doktora tezimde Alevi Bektaşilerin Diyanet İşleri Başkanlığına ve onun hizmetlerine yaklaşımı üzerinde durdum. Diyanetten hizmet alıp almadıkları, almak isteyip istemedikleri, Diyanette temsil edilip edilmeme konusundaki düşünce ve görüşlerini irdeledim. Diyanetin varlığı veya kaldırılması ile Alevi Din Hizmetleri teşkilatının (Alevi Diyanet İşleri Başkanlığının) kurulup kurulmaması konusundaki görüşlerine yer verdim. Cami, Cem evi, İmam, Dede, Din

Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile bu dersin içerikleri üzerindeki görüşleri üzerinde durdum.

Doçentlik çalışmamda Alevi Bektaşilerde Ölüm ve ölüm ile ilgili ritüelleri Türkiye genelinden örnekler vererek Hacıbektaş ilçemizde gerçekleştirdim. Çalışma ilçe merkezi ve Alevi- Bektaş köylerde yaptığım saha araştırması, gözlem ve mülakatlarla desteklendi. Elde edilen bilgi, belge ve bulgular “Alevi Bektaşilikte Ölüm Ritüeli” isimli kitap ile kamuoyunun bilgi ve takdirine sunuldu.

Hacıbektaş'ta “Ziyaret Yerleri ve Atfedilen Anlamlar” saha çalışması olarak Hacıbektaş ilçemizde gerçekleştirildi. “Alevi Bektaşilerde Ölüm Ritüeli- Hacıbektaş İlçesi Örneği” isimli uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumlarında sunduğum bildiriler Hacıbektaş İlçemizde gerçekleştirilen alan çalışmalarının ürünleri oldu.

“Hayatı ve Hizmetleriyle Hünkar Hacı Bektaş Veli” ile “İman ve İbadet Yönüyle Hünkar Hacı Bektaş Veli” makalelerim ile de Hacı Bektaş Veli'yi tanıma ve tanıtma, O'nun din, iman ve ibadet konularındaki tutum ve görüşlerini belirlemeye çalıştım. “Hoşgörü Önderi Hünkar Hacı Bektaş Veli” isimli makalemde de sosyal ve kültürel hayattaki yeri ve önemini dile getirmek istedim.

Yaptığım çalışmalar sonunda Alevilik-Bektaşilik konusunda hem Alevi-Bektaşilerin hem de Sünni inanca mensup kişilerin büyük bir bilgi eksikliğini gördüm. Her iki taraftan da doğru bilinen yanlışların çok fazla olduğunu tespit ettim. Ülkemizin birliği, dirliği ve huzurunu bozmak isteyen iç ve dış güçlerin de Alevi-Bektaşiliği ve Alevi-Bektaşileri istismar ettiklerine şahit oldum. İslam dininin mensubu olmakla iftihar eden Alevi-Bektaşilerin kafasını karıştırma ve Alevi-

Bektaşılığın İslam'a alternatif veya ondan farklı bir inanç sistemi imiş gibi gösterilmeye çalışıldığı izlenimi edindim. Camiye karşı cemevi, imama karşı dede taleplerine, İslam dinindeki kutsal yer ve değerlerin Hacıbektaş ilçesinde de oluşturulma gayretlerine şahit oldum. Gelineen noktada camiye karşı cemevi, imama karşı dede söylemlerinin, kendilerinin ibadet yerlerinin cemevi olduğu iddialarının her geçen gün taraftar bulduğu görülmektedir. İslam'ın kutsallarından Hac ibadeti ve onunla bağlantılı olan Arafat, zezem ve şeytan taşlamanın benzerlerini Hacıbektaş'a taşınma gayretleri dikkat çekmektedir. Arafat dağı, zezem suyu, şeytan taşlama ve bunların sonunda hacı unvanı verilmesi, alınması ve kullanılması Alevi- Bektaşiler arasında her geçen gün yaygınlaşmaktadır.

Çalışmalar sonunda ulaştığım sonuçları birkaç örnek ile özetlemek isterim. Alevi-Bektaşiler arasında Hacı Bektaş Veli'nin hayatı bilinmemekte, sloganik söylemlerden öte bir şey yapılmamaktadır. Eserleri okunmamakta, Makalat, Fatıha Tefsiri ve Besmele tefsiri okunmadığı gibi Hünkarın böyle eserlerinin olduğundan pek çok Alevi-Bektaşinin haberi dahi yoktur. Onun İman, ibadet ve ahlak konusu da bu inanca mensup kişiler tarafından yeterince bilinmemektedir.

Alevilik konusundaki söylemler de politize olmuş ve Aleviliği farklı amaçları için kullanan kişi, grup ve örgütlerin söylemlerinin ötesine geçmemektedir. Tüm bunlara rağmen Alevi-Bektaşilik konusu her geçen gün daha ayrıştırıcı, Sünniler ile birbirlerine düşman edici bir şekilde kullanılmaktadır. Alevi-Bektaşiliği İslam dininden ayırıcı, ondan farklı bir inanç sistemi haline getirme konusundaki çalışmalar güç kazanmaktadır. Yörede olduğu gibi ülke genelinde de

Alevi-Bektaşileri istismar ve yanlış yönlendirmeler her geçen gün artarak devam etmektedir. Bunun en canlı örneğini Hacıbektaş ilçesinde katıldığım bir Hacı Bektaş Veli'yi anma töreninde bir panelistin “Alevi-Bektaşiler olarak bu zamana kadar bir hata yaptık. Hata da ısrar etmenin bir anlamı yoktur. Hatadan dönmenin zamanı gelmiştir” dedikten sonra “bu zamana kadar hem Aleviyim hem de Müslümanım dedik. Bundan sonra öyle demeyeceğiz. Safımızı ve yerimizi belirleyeceğiz. Müslüman isen Alevi değilsin. Alevi isen Müslüman değilsin” şeklindeki kışkırtıcı, tahrik edici ve İslam dininden koparıcı bu sözler zamanla etkisini göstermiştir. Günümüzde Alevi-Bektaşiliğin İslam'ın içinde mi dışında mı, aynı mı farklı bir şey mi olduğu noktasına gelmiştir.

Alevi-Bektaşiler adına dillendirilen cami ve cemevi, dede ve imam konusundaki iddialar ile ölülerimizin camiden değil cemevinden kalkmasını istiyoruz, imam tarafından değil dede tarafından kaldırılmasını istiyoruz şeklinde iddialar bulunmaktadır. Bu iddialar ile ilgili talepler her geçen gün daha yüksek ses ile dile getirilmektedir. Alevi-Bektaşiler adına dillendirilen bu iddialar Hacıbektaş ilçemizde ilgi görmemekte, halkın böyle bir iddia ve talebi de bulunmamaktadır. Yöre halkının bu konudaki verdiği bilgileri en yetkili şu iki kişinin sözleri ile pekiştirmek istiyorum. Hacıbektaş Belediye Başkanı Ali Rıza Selmanpakoğlu; “Hacıbektaşta Alevi-Bektaşili olarak bizim cenazelerimiz Sünni imamlara emanettir. Doğrusunu söylemek gerekirse bu durum genel kabul görmüştür. İlçemizde bu konuda bir rahatsızlık yoktur” demektedir. Bektaşiler arasında önemli bir kol olan Çelebi'ler/Ulusoy'lar ailesinden gelen Postnişin Veliyeddin Ulusoy'da kendisinin cenaze yıkamadığını, cenaze namazı kıldırmadığını ve cenazelerde bir din hizmeti

vermediğini, Hacıbektaş ilçesinde bu hizmetleri yapan dede de bulunmadığını dile getirmiştir. Bu görevleri Diyanete bağlı hocaların yerine getirdiğini, bundan da bir rahatsızlık olmadığını ifade etmiştir.

Örneklere çoğaltmak mümkündür. Alevi-Bektaşî vatandaşların söylemleri ile onlar adına konuşanların söylemleri birbirini tutmamaktadır. Fakat onlar adına konuşanların sesi ve sözü daha etkili olmaktadır. Bilimsel çalışmalar ile Alevilik ve Bektaşilik konusunda kafa karışıklığına yol açan konuların daha açık ve net bir şekilde ortaya konulmasında fayda görülmektedir.

Doç. Dr. Mehmet Dönmez*

---

* İnönü Üniversitesi Avrasya Alevilik-Bektaşılık Uygulama Ve Araştırma Merkezi Müdürü,
MALATYA.

TÜRKİYE’DE ALEVİLİK VE İLMİ CAMİADA ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK ALGISI

Alevilik-Bektaşilik üzerine çok sayıda yayınlanmış çalışma bulunmaktadır. Üniversitelerde konuya ilişkin akademik düzeyde çalışma sayısı oldukça azdır. Alevilik-Bektaşiliğin inanç ritüellerinin ve kültür değerlerinin ortaya konması için akademik çalışmalara ihtiyaç vardır. Multidisipliner olarak yapılacak bu akademik çalışmalar Alevilik-Bektaşilik konusunu ilmi açıdan aydınlayabilecektir. Çünkü günümüzde ferdi olarak yapılan bilimsel çalışmalar konuyu derinlemesine incelemekten uzak görünmektedir. Multidisipliner çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle Ülkemizde 1950’li yıllardan itibaren başlayan şehirleşme olgusu, toplumun diğer kesimlerinde olduğu gibi, Alevilik üzerinde de köklü ve sancılı bir değişimin âdeta tetikleyicisi olmuştur. Şehirleşmeyle birlikte kırsal bölgelerden şehirlere doğru göçün, en çok Alevileri etkilediği daha sonraki yıllarda ortaya çıkmıştır. Çünkü şehirlere gelen Alevi fertlerin, özellikle ilk kuşağın şehir hayatında Aleviliği, inanç ritüeli olarak yaşatmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Ancak daha sonraki yıllar ve şehir ortamında yetişen yeni kuşak, Aleviliğin birçok uygulamasını ve kurumlarını tartışmaya açmıştır. Adeta inanç yol ayrımına getirilmiş görünmektedir. Buna örnek olarak Aleviliği tanımlamayı verebiliriz. Yapılan tanımlamalarda Alevi grupların fikirleri belirleyici olmaktadır. Geleneksel anlayışla Aleviliği yorumlayan grupların dışında, Alevilik, ideolojik olarak yorumlanıp, folklorik özelliklerle desteklenen “laik bir inanç” olarak tanımlanmaktadır. Bu grubun tanımlarında dikkat çekici husus, “Allah-Muhammed-Ali” biçiminde bir üçleme öğretisine dayanan geleneksel Aleviliği, “batıl inançlar”la yüklü olarak görmeleri ve onları bu batıl inançlarından kurtarmayı amaçlamalarıdır. Dolayısıyla bu anlayış, Aleviliği büyük oranda dinsel bağlamların dışında yer alan etnik ve siyasî bir varlık

olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla Alevilikle ilgili bilim adamlarının ve araştırmacıların, özellikle de Yöneticilerin zihinlerinin karışık olduğunu söyleyebiliriz. Bu idrak tarzında, Alevilik iki temel üzerine oturtulmaktadır. Bunlar, İslamî Tasavvuf anlayışı ile Türklerin eski dinî hayatının özellikle Horasan erenlerinin etkisidir. Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre vb. geleneksel Alevilik’de Hz Ali ve ehlibeytten sonra kabul gören önemli şahsiyetlerdir. Aleviliği ideolojik bir kimlik olarak idrak eden kişiler veya grupların, Alevilik açısından önemli olan sözkonusu şahsiyetlere bakış açıları da farklıdır. Âdeta birbirinden farklı iki Hz. Ali tiplemesi ortaya çıkmaktadır. Bu birbirine zıt olan Hz. Ali tiplemelerinin gruplara verdikleri mesajlar, daha doğrusu mesajların idrak edilmesi de farklılık arz etmektedir. Günümüzde Alevilikle ilgili yapılan tartışmalardan en önemlisi bu kavramdan ne anlaşıldığı hususu gelmektedir. Özellikle Aleviliğe ideolojik bir anlam ve fonksiyon yükleyenler, bunlar hem Aleviler içinde bulunmakta hem de Sünniler içinde bulunmaktadır, Aleviliğin geleneksel idrak edilmesini kabul etmemekte ve değer ve inanç motiflerine şiddetle karşı çıkmaktadırlar yada farklı anlam yüklemektedirler. Örneğin Hacı Bektaş Veli’nin veya Pir Sultan Abdal’ın verdiği mesajları farklı yorumlamaktadırlar. Aleviliğe giydirilen bu ideolojik gömleğin kısa bir süre zarfında moda olarak gençlik arasında yayılmaya başladığını söyleyebiliriz. Bunun ilk filizleri üniversitelerde görülmektedir. Türkiye’de Alevi nüfusunun 1960’lardan sonra büyük bir hızla sol ideolojilere yöneldiğini tespit etmekteyiz. Sol ideolojiyle beslenen bu Alevi gençlik, daha sonra Aleviliği, ideolojik olarak idrak etmiştir. Zamanla buna kendini de inandırmıştır. Hatta bu inanç doğrultusunda tarihî süreç yeniden ele alınıp, bu ideolojiye uygun şekilde yeniden değerlendirme yoluna gidilmiştir. Özellikle 1970’li yıllarda Türkiye’de devrimci sol kendini tarihsel bir temele oturtabilmek için, münhasıran Hacı Bektaş-ı Veliye el atmıştır. Çünkü Türkiye’de kendisi için tarihsel konumdan gelen yapısı sebebiyle hazır potansiyel sosyal taban olarak gördüğü Alevi-Bektaş kesimi, kendisine referans olarak Hacı Bektaş-ı Veli’yi gösteriyordu.

Aleviliği ideolojik açıdan yorumlayanlar âdeta Hacı Bektaş-ı Veli'yi yeniden keşfetmiş gibi yorumlamışlardır. Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Türklerin İslamiyeti kabul etmesi sürecinde olumlu katkıları olan bu düşünce ve aksiyon adamı, o kadar farklı yorumlanmıştır ki âdeta birbirine zıt olan iki Hacı Bektaş Veli ortaya çıkmıştır. Bu idrak tarzına göre Hacı Bektaş Veli, isyankâr, haksızlığa direnen ve İslamî hayat tarzı olmayan, hümanist mesajlar veren bir kişidir. Bazı yabancı araştırmacılar ise bir adım daha ileri giderek ya Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığından şüphe duymakta ya da onun, bir Hıristiyan Aziz olabileceğini iddia etmektedirler. Nitekim, Hacı Bektaş-ı Veli üzerine 1970'lerden bugüne kadar Türkiye'de yayımlanan kitapların önemli bir kısmı, Alevi-Bektaşî kökenli olup, devrimci sol ideolojiye angaje olmuş kesime aittir. Bütün bu çabalar ideolojilerin “değer istismarcısı” olmalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü ideolojiler, kendilerine, her zaman istismar edecek bir takım değerler bularak, önce onların içini boşaltır, sonra da birer slogan haline getirerek, âdeta öldürürler. Bu aşamadan sonra, içi boşaltılan değeri, kendi düşünceleri ile doldururlar. Halbuki değer in bizatihi kendisi kabul edilmiş olsa, değeri kendisine değil kendisini değere uydurma gerçekleşecektir. Günümüzde bunun sancıları Alevi gençlikte özellikle yaşanmaktadır. Çünkü yaptığımız ve halen devam eden alan araştırmalarımızda gençlerde bunu rahatlıkla tespit etmekte ve bizzat mülakatlarda gözlemlemekteyiz. Dolayısıyla yapmış olduğumuz tespitler teorik çalışmalara değil bizzat alanda yaptığımız mülakat ve gözlemlere dayanmaktadır. Birçok bilim adamının da kabul ettiği gibi ülkemizde alan araştırmasından kaynaklanan ve buna dayanan ilmi tespitler fazla değildir.

Alevilikte kimlik probleminin ortaya çıkışının daha çok Alevi nüfusun şehirlere göç etmeleri ve şehirleşme olgusundaki değişimlerle başladığı görülmektedir. Çünkü cemaat hayatının hakim olduğu, dedelik kurumunun da etkin olduğu köydeki hayat tarzı, şehir ortamında uygulama zorluklarıyla karşılaşmıştır. Ülkemizde şehirleşme sürecinin, batı ülkelerinde görülen şehirleşmeden farklı şekilde geliştiğini

söyleyebiliriz. Özellikle 1950’li yıllardan başlayarak büyük ivme kazanan şehir ile köy arasındaki iletişimin ve ulaşımın sağlanmaya başlanması, köyden şehirlere doğru göçü başlatmıştır. Bu kırdan şehre göç olgusu, kırdaki toprak azlığı, tarımda makineleşme, ulaşım ağının yaygınlaşması, hızlı nüfus artışı, tarım dışı faaliyetlerin canlanması ve halkın giderek yükselen beklentileri gibi sosyo-ekonomik etkenlere dayanmaktaydı. Şehirlere göç, köylerdeki toplumsal yapıyı altüst etmiş, yüzyılların getirdiği yerleşmiş inanç ve gelenekler de sarsılmıştır. Göçler sonucu dede-talip münasebetlerini sağlayan sosyal yapının çözülmesi çeşitli sorunlara yol açmıştır. Bu süreç içinde birçok dede, işlevlerini sürdüremez hale gelmiş, talipler ise daha önce her konuda başvurdukları dedelerden yoksun kalmışlar, inanç yönünden âdeta bir boşluğa düşmüşlerdir. Hem dedeler, hem talipler bakımından, köydeki sosyal ortamı ve o ortamda yerine getirilen cem vb. törenleri devam ettirmek mümkün olamamıştır. Kırdan şehre göç sürecinde sadece insanlar göç etmemiş, bu insanlarla birlikte, kültür değerleri, inanç ritüelleri ve gelenekleri de şehre gelmiştir. Ancak şehir hayatı, köyden farklı olduğu için, göç eden insanlarda uyum problemi ortaya çıkmıştır. Köydeki birçok uygulama, şehir hayatında tatbik edilmemekte; uygulansa bile, mana kaybına uğrayarak, sadece sembolik hale gelmektedir. Hal böyle olunca şehir hayatında, bu insanlar genellikle geçmişe özlem duymaya başlamaktadırlar. 1960’lı yıllarda şehirlere ilk yerleşmelerin olduğu yıllardır. 1990’a kadar Aleviler şehir ortamında kimliklerini ön plana çıkarmamışlardır. Ayrıca bu yıllar, Aleviliğin birçok uygulamasının ve inanç ritüellerinin de tartışıldığı dönemler olmuştur. Bu tartışma ortamında Alevilerin birçoğu geleneksel değerlerine ve inanç ritüellerine de yabancılaşmıştır. Neticede, Aleviliğin taşıyıcı unsuru olan gençlik bunu en dramatik şekilde yaşamaktadır. Bu durum yaptığımız mülakatlarda açıkça görülmektedir.

Hızlı şehirleşmeyle birlikte ortaya çıkan anomi ve yabancılaşma, Alevi gençlerde daha yoğun olarak yaşanmaktadır. Bu gençler, şehir ortamında Aleviliğin geleneksel değerlerini ve inanç ritüellerini

uygulamadan hayatlarını idame ettirmektedirler. Gerek ebevyunleri ile yaşadıkları kuşak çatışması, gerekse Aleviliği yaşamama, bu gençlik açısından birçok problemi beraberinde getirmektedir. Bu problemlerden en önemlisi kendilerini tanımlamada görülmektedir. Mülakatlarda özellikle Alevi gençliğin bir kimlik problemi yaşadığı tespit edilmiştir. Yaptığımız görüşmelerde bu gençler, kendilerinin kimlik krizi yaşadıklarını bizatihi ifade etmişlerdir. Görülmüştür ki, söz konusu grubu oluşturan gençlik, Aleviliğe ait kurumlardan ve onu temsil eden temel şahsiyetlere ait bilgilerden genellikle mahrumdurlar. Aleviliği bir kimlik olarak benimsemelerine rağmen, söz konusu kimliğin içini dolduramamaktadırlar. Bu da onları, sadece içinde doğmuş olmaları dolayısıyla söz konusu kimliğe bağlamaktadır. Dolayısıyla, kimlikte belirleyici olan diğer unsurların varlığı gözlenmemiştir. Bu sebeple de söz konusu grubun “zayıf kimlik Aleviliği” şeklinde nitelendirilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Bu noktada, grup üyelerinin Aleviliğe dair sahip oldukları tutumların da düşük derecelerde olduğu tespit edilmiştir. Zira bu tutumlar, bilgi donanımı itibariyle oldukça yetersizdir ve davranışa dönüşme eğilimi de yok denecek kadar azdır. Duygusallık derecesinde ise bilgi ve davranış boyutuna göre nisbeten bir yükseklik görülmektedir. Tutumun duygu boyutunun, bilgi ve davranış ile desteklenmemesi ise bu durumda olan fertleri kimlik krizine sürüklemektedir. Doğumla gelen bir kimlik taşınmak zorunda kalınıp, bunun bilgi ve uygulama boyutundan mahrum olunması bu sonucu doğurmaktadır. Ancak Aleviliğin, inanç ya da ideoloji şeklindeki tercihi ve hangi farklı etkilerin göz önünde tutularak neyin merkeze yerleştirileceği, bundan sonra Aleviliğin alacağı şekilde olduğu gibi sosyal bütünleşme açısından da belirleyici olacaktır kanaatindeyiz. Ayrıca sosyalizmin uygulamada çöküşü, ideoloji ölçeğinde de hiç değilse bir gerilemeye yol açmış, dünya genelinde dinî canlanma göstergeleri ve moderniteden farklı olarak postmodernitede dinin durumu, söz konusu grup üzerinde farklı bir etki yapabileceği gibi küreselleşme ve taşıdığı değerler açısından da değişik bir etki yapabileceği düşünülebilir.

Bahsedilen gelişmelerin etkisinin neler olacağı ve bu grup üzerinde nasıl bir tesir icra edeceğini hem zaman gösterecek hem de grubun tercihleri belirleyecektir.

Alevilikle ilgili olarak konuyu sadece Türkiye ölçeğinde değerlendirmek eksik olacağı kanaatindeyiz. Çünkü Alevilik-Bektaşılık sadece Anadolu coğrafyasında var olmamış, aynı zamanda Balkanlarda, Orta Asya'daki Türk Devletlerinde, Türkiye'nin komşu ülkelerinin belli bölgelerinde hala inanç olarak yaşanan ve yaşatılan bir realite olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta daha doğru bir ifade ile Osmanlı Devleti'nin kök saldıği her coğrafyada Alevilik-Bektaşılığı tespit etmeniz ve etkilerini günümüzde görmemiz mümkündür. Bundan dolayı Alevilik-Bektaşılıkla ilgili bir karar alınırken yada bir uygulama planlanırken bu gerçeğin gözardı edilmemesi gerekmektedir. Aksi taktirde atılacak adımlar beklenen neticeyi vermeyecektir.

Bu çalıştayda tartışmamız gereken en önemli hususlardan birisi de Türkiye'de Üniversitelerde kurulmuş bulunan sayıları bir elin parmaklarını geçmeyen Alevilik uygulama ve Araştırma Merkezleri ve bunların geleceği konusudur. Ülkemizde üniversitelerde farklı isimler altında da olsa kurulmuş olan bu merkezlerin çözülmesi gereken acil sorunları bulunmaktadır. Merkezlerin geleceği tamamen üniversitelerdeki rektörlerin iki dudağı arasında çıkan izne ve maddi imkanlara bağılı olan merkezlerin beklenen bilimsel çalışmayı yapması düşünülemez. Çünkü bu merkezlerin ne bütçesi, ne akademik ve idari kadrosu ne de bilimsel çalışmalar için imkanları mevcuttur. Hal böyle olunca merkezler tabeladan ve isimden ileri gidememektedir. Üniversitelerde bu merkezler özellikle olumsuz anlamda ayrımcılığa tabi tutulmaktadır. Merkez müdürleri, Adeta Rektörlerini Aleviliğın ne kadar önemli bir konu olduğunu ikna etmek için zaman harcamaktadırlar. Nasrettin Hoca'nın Fıkрасında olduğı gibi eşekten düşen beni kaldırsın misali merkez müdürleri olarak ancak bizler birbirimizi anlayabiliyoruz. Öncelikli olarak Alevilik Çalıştayının Açılış Konferansında da belirttiğim üzere Üniversitelerimizde Aleviliğın en azından seçmeli ders olarak verilmesi

bir aciliyet olarak karşımızda durmaktadır. Alevilikle ilgili olarak İlahiyat fakültelerinde eğitim alarak yetişen Din Kültürü Ahlak Bilgisi Derslerini veren Öğretmenlere acil olarak Alevilik formasyonu verilmelidir. Diğer bir önemli husus ise sosyal bilimler temeli zengin olan ve multidisipliner olarak eğitim verebilecek durumda olan Alevilik Araştırma merkezlerinin (İnönü Üniversitesi Avrasya Alevilik-Bektaşilik Uygulama ve araştırma Merkezi) Alevilik Enstitülerine dönüştürülmesi bir diğer aciliyet olarak karşımızda durmaktadır. Bu konuların zaman geçirilmeden ilgili birimlere ve özellikle YÖK'e bildirilmesi ve gerekli adımların atılması Aleviliğin geleceği açısından son derece önemlidir. Bu Enstitülerin önderliğinde multidisipliner olarak Aleviliğin mevcut halinin tespit edilmesi ve sorunlarının ilmin verileri ışığında değerlendirilmesi hayati önem taşımaktadır. Hünkar hacı Bektaş Veli'nin belirttiği gibi İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır. Bu açıdan geleceğin Aydınlık ve lider Türkiye'sine Alevilik ışık tutacaktır. Bölgesinde lider ve müreffeh bir Türkiye görmek istiyorsak bunun yolu toplumda birbirini tanıyan, birbiriyle kucaklaşmış, bütünleşmiş, aralarında ayrımcılığı kaldırmış ve birbirini ötekileştirmeyen bir Alevi-Sünni bütünleşmesiyle mümkün olabileceğini herkesin bilmesi gerekiyor. Bununda temeli ancak ilim yuvası olan üniversitelerde atılarak başlanabilir. Bundan dolayı da bu çalışmayı önemli bir adım olarak görüyorum ve emeği geçen herkese teşekkür ediyorum...

**ÇALIŞTAY
OTURUMLARI
TARTIŞMALARINDAN**

2007

Prof. Dr. Pakize AYTAÇ

Bu konuda Bence Türkiye'de yapılacak en iyi iş yerli ve yabancı kaynakların yer aldığı önemli bir dokümantasyon merkezinin kurulmasıdır. En eski el yazmaları okuyup bir yıl iki yıl eğitimden geçecek öğrencilere ihtiyacımız var. Kahire'de İskenderiye'de ve Balkanlar'da Alevilikle ilgili bütün kaynakları tespit edilmeli. Ancak onların getirilmesi dijital ortama aktarılması gerekmektedir. Bu yapıldıktan sonra yapılacak olan en güzel şey komisyonlar oluşturmak. Burası madem enstitü ise bütün araştırma merkezlerini bu komisyona dâhil edip bir koordinasyon sağlanmalı. İşin diğer boyutu Batı'da yapılan çalışmaların çoğu olumsuz, Türkiye'de bölünmeye yol açan birçok noktalar. Burada izah etmek isteğim 10 tane genç alınmalı ve bunların hepsi Alevilikle ilgili farklı konularda uzmanlaşmalarıdır.

Önemli bir konu Alevi Bektaşiliğin kökeni hakkında sağlıklı bakış açısı ortaya koymak. Bu henüz net olarak ortaya konmuş bir durum değil. Bilimsel ve akademik çalışmalara hız vermek. Bu durumda ancak halkbilimi hocalarıyla başarılabilir bir konu değildir. Kurucu metinler üzerinde çalışma yapılması lazım ve bu kurucu metinler hala gün ışığına çıkmış değil. Oluşturulacak ekibin en fazla bu konu üzerinde çalışması lazım. Kurucu metinle üzerinde disiplinler arası çalışılarak etik ve estetik değerini belirlemek. Sadece bu alana yönelsek ekonomik sistem olmak üzere birçok anemileri çözecek güce sahip olur.

Kişisel algıları bırakarak bilimsel bir bakış açısı geliştirmek. Türkiye'de algı olgudan daha önemli ve gençler bu konuda yanlış yönlendiriliyor. Bu anlamda gençlere dönük eğitici seminerler düzenlemek. Düşünce atölyeleri kurmak en önemli şey de budur.

Yeni dünya dengelerini iyi analiz etmek. Eğer biz yeni dünya dengelerini iyi anlarsak üstün Alevi değerlerini yeniden üreterek çok iyi bir gelecek inşa edebiliriz.

Doç. Dr. Haşim ŞAHİN:

Devlet desteği alınarak merkez bir kütüphane oluşturulmalı. Bütün merkezlerin bu kütüphaneden eşit derecede istifade edebilmesi sağlıklı. Bunu bayrak yarışı veya bilek güreşine dönüştürmeden herkesin ortak kullanacağı yurt içinde ve yurt dışında bütün Alevi yazmaların bir araya toplandığı bir kütüphane oluşturulmalı.

Üniversitelerde ve bölümlerde Alevi Bektaşî tarihi ve kültürüne dair dersler verilmeli. Bu sayede Alevi kökenli ve bu konuya ilgi duyan kişilerin daha sağlıklı bilgiler alması sağlanabilir. Akademik yayınların sadece yayın değil bilimsel ve objektif olarak sayısının artırılması gerekir. Enstitü olarak muhakkak dergi oluşturulması lazım.

TÜBİTAK gibi devlet destekli ve çok bütçeli projeler yaparak ocakların ve dedelerin elindeki kaynakları yurt dışına akmaktan ziyade kendi elimizde muhafaza edilip kültürün açığa çıkarılmasını sağlayacaktır.

Alevilik ve Bektaşîliğin diğer mezheplerle ilgisi (ayrımı değil) bu ilişkilerin ortaya konulduğu çalışmaların yapılması gereklidir. Önemli konulardan birisi yeniden kimlik inşa etmek mi yoksa var olan kimliği kabul edip muhafaza etmek midir? Bu konu üzerine herkesin cevap vermesi lazımdır.

Diğer bir konu da kavramlardır. Alevilikle ilgili kavramların sözlüğü ve analizi yapılması gereklidir. Yeni veriler ışığında çok objektif ve akademik olmasını özen gösterilmelidir.

Okuma grupları oluşturulmalıdır. Sadece Alevilik okumalarına yönelik bir grup oluşturulabilir. Belli merkezler makalat okumaları yapılabilir.

Doç. Dr. Mehmet DÖNMEZ:

Terimler sözlüğünü alan araştırmasına çıkılarak Alevi kitleye ulaşarak halk bu kavramdan ne anlıyor ve nasıl yorumluyor şeklinde olması lazımdır. Bunu yapılması zihin karmaşasında büyük bir oranda ortadan kaldıracaktır.

Doç. Dr. İlkey ŞAHİN:

Her şeyden önce bilimsel yaklaşımımızı belirlememiz gerekiyor. Kuramsal ve kavramsal çerçevemiz ne olacak bunu belirlenmesi lazım. Her şeyden önce metodolojimizi yerine oturmamız lazım. Kendimize ait bilimsel yöntemlerimiz olmadığı için başka yöntemleri kopyalıyoruz. O yüzden Aleviliğe nasıl bakıyoruz nasıl inceleyeceğiz bunların hepsini belirlememiz lazım.

Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ:

Enstitü öğrenci ve akademisyen yetiştirebilir. Fakat bir kimlik inşa etmek derdi olmamalıdır. Bu şekilde bir yaklaşımla saha araştırmalarına çıkıldığında enstitünün başlangıçta iptali demektir. Bizim bir metot ve yöntem geliştirmememizin en büyük sebebi saha araştırması yapılmadan, Alevi kaynaklı okumalar yapılmadan işin yorumlanması bir yöntem belirleme sorunsalına neden oluyor. Var olan metotları olanın üzerine inşa etmeye çalışıyoruz. Bu durumda ortada çeşitli sakatlıklar doğuyor. Bu anlamda Alevilik ve Bektaşilikle ilgili sahaya gidilmesi gerektiğini ve sahanın bize verdiği verilerin değerlendirip buradan kaynaklı yeni metotlar ve yöntemler geliştirilmesini çok yararlı buluyorum.

Doç. Dr. D. Ali ARSLAN:

Alevilik Bektaşilik tek bir olgu değildir. Çok boyutlu bir olgudur. O yüzden tek bir metodolojiden bahsetmek mümkün değildir. Her alanın kendine özgü bakış açıları vardır. Bu yüzden tek bir yöntem belirlemek mümkün değildir. Farklı bilimlerin farklı bakış açılarıyla sentez oluşturmak mümkün olabilir. Araştırmanın konusu ve amacına göre yöntemler belirlenir. Bu araştırmaların yapılabilmesi ancak çoklu metodolojik bir sistemle yapılabilir. Bugün burada birçok farklı alanda akademisyenin olması doğru tercih konulduğu gözler önündedir. Bu anlamda her alanda enstitü içerisine anabilim dalları kurularak bu iş yürütülebilir.

Doç. Dr. Ali SELÇUK:

Hemen hemen her alanda çeşitli hocalarımız bulunmaktadır. Bu anlamda herkes lisans, yüksek lisans, doktora derecesinde tez vererek bu işe başlayabilirler.

Prof. Dr. Harun YILDIZ:

Kavram analizi metod yöntem çok önemlidir. Kavramların tarihi değişimi ayrıntılarıyla incelenmesi lazım. Bunlar üzerinde öncelikle uzlaşmamak lazım. Son zamanlarda Alevilik Bektaşilikle ilgili birçok çalışmayı görebilmekteyiz. Fakat konular üzerinde birçok dağınıklık bulunmaktadır. Bunun için konuları birbirine yaklaştırmak ve belli konular üzerine odaklaşmak tarihsel problemi çizme açısından önemli bu anlamda Aleviliğin tarihsel gelişimi tam olarak uzlaşmış bir konu değildir. Bu konuda uzlaşmak konusunda fayda var. Alan araştırmasının yapılması en temel konulardan biridir.

Doç. Dr. Hamiye DURAN:

Aleviliğin üç boyutu var. Geçmişteki boyutu var, haldeki boyutu var, gelecekteki boyutu var. Sözlü gelenekten geliştiği için üç nesil sonra unutulmaya mahkum oluyor. Enstitünün işi bilgiyi üretmek olmalı bilgiyi kullanma işini de siyasetçilere bırakmak lazım. İnsanların elindeki yazılı belgeleri ya hibe yoluyla ya para yoluyla ya da özendirme yoluyla kütüphanelere kazandırmamız lazım. Bu eserle hiç değilse dijital ortama aktarılacak için ödünç olarak alınmalıdır. Bu işi yapacak kişilerin uzmanlaşmış olması lazımdır. Yoksa eserler aktarılsa bile kullanılmaz halde olabiliyor.

Doç. Dr. Bülent BAYRAM:

İnterdisiplinler çalışılacaksa ana bilim dalları doğru tespit edilmelidir. Farklı alanlarda hocalar istihdam edilmelidir. Alevilerin en büyük sıkıntılarında Sünniler bir araya geliyor. Bizim sorunlarımız çözmeye çalışıyor. En büyük sıkıntılardan biri de budur. Alevilik Bektaşılık bir problem değildir sadece vatandaşların bir problemi vardır. Alevi Bektaşî dedelerinin son zamanlar da bilgisiz kaldığı ve bunların çoğunun Kum'a gidip eğitim aldığı bilinmekte bu sorunu da çözmek enstitünün görevidir. Alevi öğrencilerin bu enstitüye girişini kolaylaştırmak ve bu alan hizmet etmesini sağlamak bizim görevimiz olmalıdır.

Doç. Dr. Hiroki WAKAMATSU:

Dedelerle alan araştırması yaptığım zamanlarda on dakika Alevilik anlatırsa geri kalan bölümünü solculuk anlatır. Bu Avrupa'da yetişen hiçbir bilgi olmayan sadece dede soyundan geldi diye bu şekilde

algı oluşuyor. Fakat ciddi anlamda Alevilikten kopuk olduğu anlaşılıyor. Bu yüzden sahada ne derleniyorsa bu Aleviliktir diyemeyiz. Aleviliğin içeriğini siyasi jargonlarla doldurarak içeriği boşaltılmaya çalışılıyor. Doğru yöntemler ile somut kavramlar oluşturulmalı ki gerçek çalışmalar ortaya çıkarılabilsin.

Doç. Dr. Özlem DEMİREL DÖNMEZ:

Herkesin farklı bir bakış açısı var. Araştırma komisyonları kurularak bu iş çözülebilir. Farklı akademisyenler farklı bölgelerde alan araştırması yapılmalıdır. Bazı akademisyenler yazılı kaynakları, bazı akademisyenler saha araştırması yapılması lazım. Bu şekilde komisyon oluşturulması lazım. Böyle bir proje sunulursa elimizde somut bir yazı olabilir.

Prof. Dr. Remzi KILIÇ:

Hacı Bektaş Veli ile ilgili gençlere konferanslar verilebilir. Birçok birim akademisyen olmayan kişilere konferanslar tertip ediyor ve dişe dokunur bir yanı olmayan anlatımlarla gençlerin beyinleri köreltiliyor. Bizim bireysel olarak bunları önlememiz mümkündür. Gençler son zamanlarda cemaatçi yapılanmalar yüzünden şirke sürükleniyor. Alevilik Bektaşilik hakkında lisans ve lisansüstü dersler konulmalı ve kesinlikle öğretilmelidir.

Yrd. Doç. Dr. Hulusi YILMAZ:

Alevilik sanki Ortadoğu'da oluşturuldu da oradan Vefailik tarikatı yoluyla Anadolu'ya getirildiği gibi bir anlayış söz konusu. 850 yılından itibaren Alevi tarihini ele almak gerektiğini düşünüyorum. Biz İslam'ı iki kaynaktan öğrendik. Maturidi ve Tirmizi gibi din adamlarımızı yetiştirterek onlardan öğrendik. Horasan Anadolu'ya gelen bir

Alevilikten bahsediyoruz. Oradaki dini birikimlerini bırakıp öyle mi geldiler. Bunu iyi bilmemiz lazım. Aleviliğin Orta Asya'dan geldiğini düşünüyoruz. Vefailikten önce bir dini örgütlenmenin olduğunu düşünüyoruz. Aleviliğin statü problemi olduğunu düşünüyoruz.

Doç. Dr. Hasan YAVUZER:

Ne Alevilik biliniyor ne Sünnilik. Her iki kesimde de bilgi kirliliği var.

Öğrt. Gör. Hamidreza SOHRABİABAD:

Safevi tarihi üzerinde tarafsız çalışmalar gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Safevi tarihini üç döneme ayırıyoruz. Birinci dönem Safevi Şah İsmail dönemidir. İkinci dönem ise Şah Tahmasp'ın dini reformlara başladığından I. Şah Abbas'a kadarki zaman dilimini içeriyor. Bunların iyi araştırılması gerekmektedir ve sebep şudur. Şah İsmail'in inanç felsefesi neydi? Şah Tahmasp neden, hangi şartlar altında ve kimlerin aracılığıyla inançsal reforma başvurdu? Ben bu olaya İran'ın şii siyasetleri perspektifinden bakıyorum. İran'da çok ciddi propagandalar yapılmaktadır. Özellikle Şah İsmail'in bir Şia olduğunu söylüyorlar. Hatta Karakoyunlu sultanı Cihanşah, Gazanhan ve Olcaytu. İranî tariçiliği ve tarih yazımına göre bunlar hepsi Şia'lardı. Peki geçmişten bugüne kaynaklarda geçen Şia nedemektir? Şia ne demek olduğu sorulduğunda bunun Hz. Peygamber döneminden geldiğini ve Aleviliğin bundan saptığını yanlış kanala girdiğini sonra Safevi döneminin başlangıcından itibaren Şia fukahası ve kelimcilerin işe girdiklerini ve doğru kanala geri döndüğü düşünülmektedir. Peki, o dönemde Şah İsmail ve o dönemdeki Türkmenlerin inanç sistemi nedir? Örneğin Rumlu'ya göre, 1501'de Devlet-i Kızılbaşıye kurulduğunda Şia fikhını açıklayan ülkenin birçok yerinde kitap arayışına girdiler. En sonunda el-Lümetu't- Dimeşkiyye diye bir kitap buldular ve temelini buna dayandırdılar. Bu eserin enstitü

olarak tekrar incelenmesi lazım. Peki İran tarihçilerine göre eskiden beri iranda On İki İmam Şia'sı varsa neden hiçbir kaynak hazırda bulunmuyordu? Neden Irak'ta yazılmış bir kitap esas alındı? Arap ve Tacik fukahasının Kızılbaşlık inancının günümüzdeki On İki İmam mezhebine dönüşmesinde rolü neydi? Safevilerin birinci ikinci ve üçüncü dönemi ayrıntılarıyla incelenmelidir. Şiilerin bu zamana kadar göstermiş olduğu başlangıçtan beri kaynakların örneğin Mecalis'ül-Müminin gibi eserler ele alınmalı ve bizim bakış açımıza göre yorumlanmalıdır. İran'da el yazması eserlerin ve kaynakların bir an önce Türkiye'ye getirilmesi lazımdır. Bu nedenle enstitünüzde klasik Arapça bilen ve klasik Farsça bilen kişilerin olması lazımdır. Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türkmenlerin yol haritasını çizip Alevi düşüncesinde olan Türkmenlerimizi araştırmamız gereklidir. İlhanlı, Timurlu ve Karakoyunlu döneminin halk arasında yaygın olan inanç tarzları da ayrıca çalışmalıdır.

Doç. Dr. Mehmet DÖNMEZ:

Alevilikle ilgili çalışmaları sadece Anadolu ile sınırlı tutmayalım. Bunu bir Orta Asya ayağı var bir de Balkanlar ayağı bulunmaktadır. Bu anlamda bu bölgelere de sahip çıkmamız lazım.

Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ:

Hacı Bektaş'ta bir Kabeleşme gözükmektedir. Bunu biri kurumsallaşma mı olarak algılamak lazım yoksa ihtiyacın sonucu olarak mı algılamak lazım. Bazı Alevi gruplar Hacı Bektaş'ın çerçevesinde devletin bir propaganda yaptığını düşünüyor. Aleviliği bir merkezi yapının içine çekmeye çalışıyorlar. Ben de bu konunun mümkün olabileceğini ve bu konu da araştırma yapılması gerektiğini düşünüyorum. Alevilerin farklı problemleri var ve ben şunu üç başlık altında topladım: Birinci Erkânda birlik olsun. Farklı cemler olmasın.

Bu konuda gelecek kuşaklara aktarılması olumlu görüyorum. Diğer taraftan bu boyut zenginlikleri ortadan kaldıracığını düşünüyorum. İkinci Folklorun sadece köy kesiminde aranıyor bu anlamda kent merkezli Alevilik çalışması lazım. Üçüncüsü de derleme sırasında bazı tehlikeli soruların sorulmaması ve yapılacak çalışmaların ocak merkezli çalışılmasının daha iyi olacağını düşünüyorum Yöre Aleviliği yerine tematik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Enstitünün farklı alanlarda örgütlenmesi lazımdır.